

OPCA GEOGRAFIJA

Climatology and microclimatology — Proceedings of the Canberra symposium. Unesco, Paris, 1958 (str. 355).

U okviru Unesco-a postoji komitet, koji ima za cilj da unapređuje i inicijira istraživanja aridnih područja. Komitet je konzultativnog karaktera. Jedan od načina rada pomenutog komiteta je organizacija međunarodnih i regionalnih simpozijuma namijenjenih proučavanju i unapređenju aridnih područja uopće.

U navedenom smislu održan je u oktobru 1956 god. u Canberru simpozijum namijenjen problemima klime i mikroklimatima aridnih područja Australije. Održano je 50 referata. Simpozijum je radio u 8 sekcija i to: 1. Sekcija za evaporaciju i bilans vode, 2. Radijacija i bilans temperature, 3. Odnosi između klime i flore, 4. Odnosi između klimatskih faktora i faune, 5. Mikroklima čovjeka i domaćih životinja, 6. Modifikacije mikroklimatima, 7. Zasljanjivanje i kemija tla i 8. Potreba klimatoloških posmatranja u aridnim predjelima.

J. Kovačević

GEORGE P. Questions de géographie de la population. Institut national d'études démographiques. Travaux et documents, Cahier No 34, str. 1—229, sa 28 skica u tekstu, Paris 1959.

Autor je ponovno nakon 8 godina (Introduction à l'étude géographique de la population du monde) povratio na istu temu, ali ovo izvrsno djelo sjedeći o konstantnom prikupljanju podataka i obradi problema.

Rad je podijeljen u četiri dijela: geografsko proučavanje demografskih činjenica, istraživanje geografskih odnosa, oblici naseljavanja i geografska pomjeranja stanovništva. Svako od ovih poglavlja obiluje podacima idejama i zaključcima.

U prvom i najvećem (str. 13—96) dijelu dani su i geografski obrađeni demografski podaci koji čine osnovu svih daljih izlaganja. Brojčani podaci su svedeni na razumnu mjeru i najvažniji elementi su odlično grafički predočeni.

Prvo poglavlje ovog dijela daje podatke o geografskom rasprostranjenju svjetskog stanovništva zatim o njegovoj etničkoj i nacionalnoj strukturi. Osobito je zanimljiv treći dio o spolnoj i dobnoj strukturi; grafičke predožbe su naročito instruktivne.

Drugo poglavlje raspravlja o natalitetu. Najprije je, kao i kod drugih pojmova, raspravljeno značenje broja rođenih, zatim geografski raspored i regionalne varijacije i napokon promjene u vremenu.

Treće poglavlje na isti način, ali sa više detalja, kao što je i opravdano, raspravlja pomor. Nakon utvrđivanja značenja ovog elementa raspravljeno su geografski raspored mortaliteta, udjel po godinama života i socijalnim kategorijama i uzrocima i značenje opadanja broja umrlih.

U četvrtom, odnosno posljednjem poglavlju prvog dijela je zaokružena analiza prethodnih elemenata i utvrđeni tipovi priraštaja i njihov prostorni raspored. Odnosi različitih nataliteta i mortaliteta određuju stil priraštaja.

Drugi dio raspravlja o odnosima prirodne sredine i stanovništva. Prva glava utvrđuje fiziološke i patološke posljedice, uvjetovane prirodnim sredinom, zatim značenje načina ishrane i utjecaj reljefa.

Druga poglavlja proučavaju odnose gospodarskih prilika i stanovništva. Najprije je raspravljeno značenje životnog standarda zatim stupnja tehničkog i gospodarskog razvitka. Posebno su obrađeni elementi koji se ne mogu utvrđivati općim mjerama kao problem prenaseljenosti, nenaselenosti i optimalnog stanovništva. Na osnovu prethodnih spoznaja raspravljen je problem gospodarskog previdenja, povezano je s demografskim razvitkom.

Treći dio govori o oblicima naseljenosti. Prikazan je i odnos i raspored agrarnog i gradskog stanovništva i različiti oblici ovih naseljenosti kao i njihova veza sa stupnjom razvitka.

Drugo poglavlje obrađuje oblike naseljenosti u industrijskim zemljama, ističući značajne razlike između zapadne Evrope, novih promjena u istočnoj Evropi i posebnih oblika u Novom svijetu.

Četvrti dio obrađuje probleme prostornih kretanja stanovništva, koja su izdvojena u dvije grupe, pomjeranja i iseljavanja. U prvu grupu spadaju nemirna pomjeranja u zaostalim zemljama, dnevna kretanja na rad i putovanja radi zadovoljstva. U drugoj grupi su preseljenja povezana sa industrijalizacijom, prisilna preseljenja, političko raseljavanje i konjunkturna iseljavanja proizvođača.

Autor je umješno i u malom opsegu obradio mnogo problema i iznio bogatstvo podataka. Djelo teško puštamo iz ruke i opet ga rado uzimamo i na svakoj strani nađemo podatke koji povlače razmišljanje i ukazuju na probleme. Sigurno je ovo jedan od najkorisnijih geografskih priručnika.

J. Roglić

LEITHASER G. J., *Mappae mundi. Geistige Eroberung der Welt.* Safari-Verlag str. 1—402. Berlin 1958.

Ovo lijepo izdanje, priređeno »sa ljubavlju i naporom« daje odličan uvid u razvitak predodžbe zemljine površine od najranijih početaka do topografskog snimanja. Gradivo je izloženo u pet poglavlja.

Prvo poglavlje (str. 13—48), daje pregled antičkog vremena, u kome je Ptolomej najveće dostignuće. To je doba opisa nepoznatog svijeta i umnog nastojanja da se dokuči izgled cjeline.

Drugo poglavlje (str. 49—100) nas vodi kroz bespuće i temu Srednjeg vijeka do Arapske renesanse. Ovdje su dani mnogi podaci istaknuti momenti, koji su bili obično previdani u pogledima ovog opsega. Biblijska učenja su nametala krutu među umnom dometu. Treće poglavlje (str. 101—168) izlaže arapska nastojanja da na Ptolomejskom naslijeđu i vlastitim saznanjima predoče sliku Zemljine površine. Počimlje borba i epoha duhovnog osvajanja svijeta. Magnetska igla i potrebe sredozemnog pomorstva uvjetovali su razvitak Portulanskog umijeća. Na ovoj osnovi i obnovom američkih znanja počinje oceanska plovidba, otkriva se N. svijet, prestaje skučenost Srednjeg vijeka i predodžba Svijeta »mappa mundi« se naglo dopunjava.

U četvrtom poglavlju (167—242) je izloženo doba previranja u kome su nova saznanja potisnula dogmatska učenja. Novo je izazivalo radoznalost i hranilo maštu. Ni najumniji nisu u stanju da podatke kritički sagledaju i srede, a nesvjesni bezobzirno udovoljavaju općoj znatiželji. Naivno se pokušava da se nova znanja zbiju u biblijske okvire.

U petom poglavlju (str. 243—330) izloženo je zlatno doba »kartografije«, koje nastaje nakon Magelanova puta oko Zemlje i konačno spoznaje da kritičnim provjeravanjem podataka i umnim zaključivanjem, bez obzira na vjerske sheme, treba predočavati Zemljinu kuglu. (*Mappa mundi*); predodžba potrebna svima, a zadovoljstvo mnogih dostigla je u ovom razdoblju visoke umjetničke kvalitete. U ovom dijelu je opravdano osobita pažnja posvećena nizozemskoj kartografiji.

Djelo g. Leithäusera opravdano završava sa polovicom 18. stoljeća, kada su matematičko tehnička dostignuća omogućila a praktične potrebe tražile objektivno snimanje manjih površina — pojavu topografskih karata. Iz novih preciznih izvora, koje više ne mogu izrađivati pojedinci i grupe »kartografa«, već skupi i slični organizmi zajednice, izrađivati će se (generalizirati) pregledne karte manjih mjerila. Ovaj prekretnički momenat znači i kraj težnje i uvidanje nemogućnosti da se tačno predoči cijela Zemljina površina (*Mappa mundi*); djelo je dakle opravdano završeno sa ovim momentom.

U dodatku je dan veoma koristan pregled glavnih kartografa, izvori literature i sadašnji registar.

Pod naslov dijela »Duhovno osvajanje svijeta«, odlično rezimira sadržaj djela. Osamnaest veoma uspješnih tabla u boji, 73 table na specijalnom papiru i 40 slika u tekstu izvanredno ilustriraju izlaganja. Moglo bi se prigovoriti da su jače istaknuti izvori iz Njemačkog kruga, ali to kao neka subjektivna gledanja u izboru glavnih povjesnih momenata, ne umanjuju važnost djela.

Izvanredna tehnička oprema i živo pisan tekst čine ovo djelo još privlačnijim. Ovu knjigu rada ostavljamo pored sebe, da je ponovno uzmemo radi novih saznanja i osvježenja. Posebno treba istaći da je u relativno malom opsegu dano bogato gradivo, čije poznavanje je bitno za pravilnu ocjenu suvremenih dostignuća i općeg gledanja na svijet. Bilo bi veoma poželjno da ovakvo djelo imamo i na vlastitom jeziku.

J. Roglić

LIBAULT A., *Histoire de la cartographie.* str. 1—86. Izd. Chaix, Paris (bez godine)

Profesor Libault, vodeći francuski stručnjak u redakciji karata, naročito je poznat kao urednik *Atlas de France*. Ovim izdanjem dao nam je veoma uspješno pisan i pregledan osvrt na razvitak kartografskog

predočavanja. Izlaganja su podijeljena u 10 poglavlja.

Prvo poglavlje »Predodžbe na pločie« daje pregled karata rađenih u duhu antičke mitologije i sredovječnog kršćanskog učenja.

Drugo poglavlje »kružna koncepcija« izlaže filozofska zaključivanja pitagorista i dostignuća aleksandrijske škole, na koja se nadovezuju njeni arapski sljedbenici.

Treće poglavlje ukazuje na značenje kompasa i procvat portugalskih karata.

Otkrića su prikupila podatke koji su nametnuli novo doba i povećali značenje kartografske predodžbe: o tome se govori u IV. poglavlju.

Dobra predodžba zahtjeva tačne podatke o dimenzijama i obliku Zemlje, kao i položaju tačaka na sfernoj površini — to je predmet VI. poglavlja. Osobitu važnost je imalo određivanje geografskih koordinata i konstatacija o spljoštenosti Zemlje.

U VII poglavlju su prikazana prva topografska snimanja i načini, kako je riješeno predočavanje reljefa.

Tokom XIX. stoljeća različite zemlje prema svojim dostignućima i mogućnostima vrše topografska snimanja i postepeno ih proširuju u zaostale i teže pristupačne krajeve. O ovom novom razdoblju i pojavi međunarodne suradnje u izradi karata, autor nam govori u VIII. poglavlju.

Pojava stroja u prometu izmijenila je prostorne razmjere i značenje udaljenosti. Na raspolaganju su nove tekovine i povećala se potreba za kartom u svakidašnjem životu; o tome autor govori u IX. poglavlju. Avion je pružio nove i povoljnije uvjete snimanja i zajedno s automobilom povećao utoprebu karte, koja je savremenom građanu postala osnovni priučenik.

Načini predočavanja sferne površine su riješeni, ubrzani su procesi snimanja i reprodukcije i sve veći zahtjevi se stavljaju na kritičan izbor sadržaja. O ovom novom i pravom geografskog razdoblju u izradi karata, pisac raspravlja u zadnjem, X. poglavlju.

Tekst je pisan veoma lako i oživljen je sa 85 ilustracija, od kojih su mnoge u boji. Upravo nam je žao što tako brzo pročita-mo ovo zanimljivo i važno djelo.

J. Roglič

RENAULT PH. Processus morphogénétiques des cartes équatioriaux. Bulletin de l'Association de géographes français, br. 282—3, str. 15—22. Paris 1959.

Ovo su samo neki opći zaključci na osnovu istraživanja u sinklinali Niari-Njanga, Gabon A. E. F.

Autor utvrđuje odnos fizičke korozije, koja je u obrnutom odnosu sa temperaturom i biokemijske koja ovisi o vegetaciji. Smatra da pukotine okupljaju vlagu koja pogoduje vegetaciji, a ova otapanju. Time se stvaraju ponikve u koje priliče voda koja pogoduje vegetaciji. Veliko je značenje površinskog pokrivača tla.

Konstatirano je da se hladne vode ponirući zagrijavaju, talože bikarbonat i time se obnavlja sa dubinom njihova otopiva snaga. Ovaj proces je nemoguć u ekvatorijalnoj klimi, gdje su temperature jednolike. Krški proces ostaje ograničen na površinski pojas.

Riječna erozija utječe na dubinu procesa; utjecanje korita pogoduje bržem i dubljem poniranju i formiranju pećina.

Smatra da su izolirani brijegovi nastali kao ostaci među tokovima; ovo se objašnjenje pogrešno pripisuje J. Corbelu, iako ga je u počecima krških istraživanja iznio A. Penck (»mosori«), slično čini i sa teorijom spajanja ponikava, koju pripisuje F. Blondelu (1929) a iznio ju je Cvijić još 1904. Čudno nepoznavanje strane literature.

Autor smatra da se regionalnim deformacijama (izdizanjem i usjecanjem) vapnenačka zaravan sa ponikvama može razviti u »tektokarste« sa ekvatorijalnim poljima ili u kupasti krš, ako je riječna mreža koncentrirana ili krš s kukovima, ako ne dođe do okupljanja riječne mreže, već se izdvoje ravnjaci i zavale. Ovi tipovi se mogu međusobno kombinirati.

J. Roglič

SENDER G. Verkehrgeographische Übersicht der Erde (Mit einer Karte). Petermonns Geographische Mitteilungen, Heft 2, Gotha 1959, str. 106—110.

Na malom broju strana i uz pomoć jedne odlično izrađene karte (razmer 1 : 35.000.000, autor je uspeo da nam pruži prikaz glavnih osobina saobraćaja na svima kontinentima i vodenim površinama.

Na kontinentima izdvojene su oblasti koje su različite u pogledu saobraćaja. U nekim oblastima saobraćaj se pretežno vrši pomoću motornih vozila; zatim postoje oblasti sa saobraćajem pomoću tovarnih životinja, pomoću sanki, pomoću rečne plovidbe itd.

Posebno su izdvojene oblasti na kopnu u kojima se ne obavlja nikakav saobraćaj. Takvih oblasti, kako se sa karte vidi, pretežno ima u Aziji, Africi, Australiji i Severnoj Americi. Oblasti u kojima se ne vrši saobraćaj zauzimaju 25,6% od cele površine kopna.

Dobru pažnju pisac je posvetio u pomorskom saobraćaju. Tu je reč o glavnim pomorskim linijama, važnim svetskim pristaništima itd. Ovaj zbijeni rad sa priloženom

kartom, je veoma koristan jer daje jasan pregled glavnih odlika svetskog saobraćaja.

J. F. Trifunski

JUGOSLAVIJA

D'AMBROSI C. Recente misure mareographiche conformerebero il persistere di tendenze epirogeniche in Istria. Bolletino della Soc. adriatica di scienze naturali in Trieste, sv. 50, str. 9—25, Trst 1959.

Autor je poznati talijanski geolog koji je objavio više radova i vršio detaljna snimanja Istre.

U ovom se radu vraća na svoju teoriju o konstantnom postensonskom tektonskom gibanju istarskog prostora, što nije bilo moguće dokazati seizmičkim opažanjima.

Na osnovu podataka da se razina mora glacioeustatički diže, prosječno 1,1 cm. na decenij, izlazi da to za posljednje dvije tisuće godina iznosi 220 cm.

Iz podataka mareografa u Veneciji (1891—960), Trstu (1891—940) i Puli (1901—920) izlazi da se u ovim lukama morska razina izdizala tokom decenija 2,5 cm, i 0,8.

Mala vrijednost za Pulu bila bi posljedica pozitivnog epirogenetskog gibanja istarskog prostora, što je za proteklih 2000 godina iznosilo 60 cm, te je stvarno potapanje 160 cm, što se po autoru slaže sa arheološkim nalazima.

Naprotiv, u ostalim obalskim djelovima stvarno potapanje je povećano za istovremeni iznos negativnog epirogenetskog gibanja koje bi u Trstu tokom posljednjih 2000 godina iznosilo 180 cm ili ukupno potapanje oko 4 m. Na naplavnoj obali delte Poa stvarno kolebanje morske razine je veće, 220 cm glacioeustatičko kolebanje i negativno epirogenetsko ulegavanje mladih sedimenata 280 cm; ukupno 5 m.

Prema autoru obale Istre se općenito epirogenetski spuštaju, suprotno gledanjima C. de Stefania. Jedino se središnji dio poluotoka u smjeru rta Kamenjaka izdiže, a glacioeustatičko izdizanje morske razine je univerzalna pojava i istog iznosa.

J. Roglić

BESIC M. Z., RADOICIC — BRSTINA R. i **PANTIC S.** Klastična partija gornje krede u Boki Kotorskoj i njeno upoređenje sa Durmitorskim flišom. Geološki glasnik, Cetinje 1956. g. knjiga I, str. 261—271.

Postoji bogata literatura o geomorfologiji, geotektonici i postanku Boke. Ali su vrlo oskudni podaci o stratigrafskoj problematici i njenoj facijelnoj prirodi. Na pr. moćnu i petrografske jako složenu seriju Vrmca, Sv. Jeremije i Devesilja smatralo se, da je trijaskne starosti, a s tektonskog aspekta okarakterizirana je kao dio poznate Cukali zone.

Godine 1954 je Nedela-Devide mikroskopskim pogledom čitavog niza uzroka ustanovila, da su vapnenci u sadašnjem dijelu ove klasične serije stratigrafski članovi gornje krede.

Daljnja paleontološka ispitivanja navedenih autora potvrdila su tačnost gornjih nalaza i obogatila ih novim lokalitetima. Prema tome, je nužno korigirati ranija shvaćanja o trijaskoj starosti ovih stijena i od sada ih smatrati kao gornjokredne tvorevine. Ova je ispravka geološki vrijedna, jer je s time ustanovljen stratigrafski član za kojeg se ranije nije znalo, a za geografiju ima važnost kod proučavanja reljefa.

Bitno je istaknuti, da ova stratigrafska promjena ne umanjuje valjanost najnovijih shvaćanja o geotektonskoj strukturi Dinarida, napose Boke Kotorske. Kraljušasta struktura kraja ostaje i dalje sigurna činjenica, biti će samo nešto pojednostavljenija.

Interesantna je usporedba gornjokrednih slojeva iz Boke Kotorske s Durmitorskim flišom. Između ovih stijena iste starosti, ali velike udaljenosti postoji prilična sličnost, iako ima i razlika. Klasični sedimenti gornje krede često se poistovjećuju s poznatim apeninskim »scaglia« slojevima. Međutim, autori ovoga članka ističu, da to nije osobito sretno riješenje, pa gornjokredne slojeve u okolici Durmitora nazivaju »Durmitorskim flišom«, a vapnenačko-rožnačku seriju senonske starosti u Boki Kotorskoj izdvajaju kao »Vrmačku klasičnu faciju«. Ova je distinkcija opravdana, jer preveliko generaliziranje i usporedbe s dalekim krajevima nisu nužne, a mogu biti i opasne.

J. Riđanović.

BLANC A. Reportoire bibliographique critique des études de relief karstique en Yougoslavie depuis Jovan Cvi-

jić. Centre de documentation cartographique et géographique. Memoires et documents, sv. 6, str. 135—227. Paris

Ovo je tzv. »mala dizertacija« koju je A. Blanc izradio za sticanje državnog doktorata na Sorboni, glavna tema je bila veliko djelo »Croatie occidentale« (v. Geograf. glas. 19 str. 197).

Ovaj zbiljeni, veoma umješno redigirani i korisni prikaz, autor je podijelio u četiri dijela. Najprije su u uvodnom dijelu dani opći krški problemi, a onda slijedi sam bibliografski prikaz podijeljen u tri dijela: »Na Cvijićevim stopama — potvrde i dopune; novi smjerovi i istraživanja i kritika klasične teorije.

Autor skromno naglašava u uvodu da mu je svrha da »grupira i prikaže seriju radova veoma raznolikih i veoma nejednake vrijednosti, utvrdi glavne smjernice istraživanja koja se nastavljaju o problemu stalnog interesa i da u kratko izloži postignute rezultate.

Logično s postavljenim zadatkom, izlaganja su grupirana oko glavnih problema karstologije. Opravdano su istaknute kao polazne činjenice Cvijićeve ideje o početnom radu »Karstphänomen«, ciklički razvitak krškog reljefa, značenje Grundove ideje o temeljici i kršu, Cvijićeve hidrografske zone (1918) i završna Cvijićeve ideje o složenosti i razlikama krša (»holokarst, merokarst«). Vjerojatno je već ovdje trebalo istaći Katzerovu teoriju o izdvojenim podzemnim tokovima.

Nakon ovog prilično pointiranog uvoda slijedi bitni dio rada u kome autor izlaže ono što je učinjeno poslije Cvijića i što je uglavnom u svjetskom naučnom krugu slabo poznato, jer je glavnina recenziranih radova pisana na srpskohrvatskom jeziku.

U prvom poglavlju »Na Cvijićevim stopama — potvrde i dopune« grupirana su istraživanja o Popovom polju (A. Lazić, S. M. Milojević, M. Radovanović i dr; zatim speleološki i hidrografske radovi u Sloveniji i Hrvatskoj. Naučna objašnjenja su davana u okviru ideja o hidrografskim zonama i smjene fluvijalne erozije i krškog procesa. Na žalost razvijena speleološka aktivnost na teritoriju koji je bio pod Italijom ne utječu mnogo na jugoslavenske radove.

Na kraju su istaknuti radovi o zaravnima Dolenskog i Hrvatske (J. Rus i N. Krebs), u kojima je naučni svijet upoznat s ovim karakterističnim oblicima a njihov postanak objašnjava klasičnim idejama o temeljici u kršu i fluviodenudacionim procesima.

Od 1930 godine javljaju se »Nove smjernice istraživanja« A. Cholley i G. Chabot

ističu značenje »pomjeranja točaka hidrografske koncentracije« u evoluciji površinskog reljefa. J. Poljak u svojim brojnim speleološkim radovima odlučno zastupa Katzerove ideje o zasebnim podzemnim tokovima.

Geofizička istraživanja A. Lönberga u Cerknjskom polju ukazuju na postojanje šest podzemnih vodenih katova, što je u suprotnosti sa jedinstvenom temeljnicom A. Grunda. Prekretničko značenje imaju ideje O. Lehmana o postanku i evoluciji vodovodnih pukotina u kršu. Evolucija pukotinskog sistema je u suprotnosti sa jedinstvenom temeljnicom i Lehmannove ideje, poduprte eksperimentalnim iskustvima, imale su velik odjek. S. M. Milojević smatra brahiklaze početnim oblicima za razvoj vodoprodnih pukotina.

Posebno su istaknute ideje P. S. Jovanovića prema kojima hidrografske i morfološke evolucija krša ovisi o okolnim nepropusnim stijenama, koje određuju visinu vode, odnosno »zagati«. V. Radovanović u zagaćenom kršu Huma pod Kožuhom konstatira i oblike starije od zagati. Jovanovićeve učenici utvrđuju »hidrografske zone« i u zagaćenom kršu.

Od 1934. javljaju se novi kritički smjerovi. J. Poljak ukazuje na nepravdnost ideja o cikličkom razvitku krša. K. Kayser i J. Roglič oživljavaju i modificiraju ideje K. Terzaglia o površinskom korozivnom uravnavanju. Krš se počinje proučavati kao specifičan reljef, uvjetovan otopivošću stijena i modificiran faktorima o kojima otaživanja ovisi. Rezultati istraživanja krša u toplim i vlažnim klimama (H. Lehmann i dr.) olakšali su objašnjenje naslijeđenih oblika u Dinarskom kršu. Isto tako se vodi računa o posljedicama pleistocenog zahlađivanja. Klimatski faktor je definitivno uzet u obzir pri objašnjenju evolucije krša, što autor smatra velikim napredkom prema ranijem šablonskom radu, koji se bazirao samo na sumarnim geološkim podacima.

Rad A. Blanca je rezultat velikog napora i odličan je uvod u opsežnu literaturu do koje je i u našim uvjetima teško doći, a u stranom krugu je gotovo nepoznata. On je pokazao veliku osobnu umješnost u redakcionom grupiranju i povezivanju radova i ideja. Rad se čita bez predaha, što se u ovoj vrsti izuzetno postiže. Ne samo da nemamo ni približno sličnog pregleda radova, već takav ne postoji ni za druge naučne grane. Blanc je dao rad, na kome treba iskreno zahvaliti. Time je učinio uslugu karstologiji svijeta a jugoslavenskoj geografiji je ukazao i posebnu čast. Zasl-

ga ide i prof. Chabot-u koji je bio inicijator rada.

Autorove kritične primjedbe su opravdane i bilo bi dobro da imaju odjeka. Našim stručnjacima je neophodno potrebno da djelo detaljno konzultiraju. Konstatira se dugi zastoj poslije Cvijića i ukazuje se na velik utjecaj inozemnih naučnih inicijativa u radu jugoslavenskih stručnjaka. Opravdano su istaknute nedovoljne tehničke metode i sredstva u jugoslavenskim istraživanjima; recenzent misli da je to izvorni element naših poteškoća i zaostataka.

J. Roglič

BUKUROV B. Bela Crkva, Vojvodanski muzej, Zbornik »Banatske Here«, str. 31—37, Novi Sad 1958.

Piščeva izlaganja većim delom odnose se na prikaz postanka i razvitka Bele Crkve, varošice u jugoistočnom Banatu. Ona je relativno mlado naselje osnovano kao nemačka kolonija u prvoj polovini XVIII veka. Već u drugoj polovini toga veka Bela Crkva je postala značajan ekonomski centar. Početkom XIX veka ona je proglašena za varoš.

Do kraja Prvog svetskog rata Bela Crkva i njena šira okolica činili su sastavni deo bivše Austro-Ugarske monarhije. Ali svršetkom toga rata jugoistočni Banat je podeljen između Jugoslavije i Rumunije. Tako je nekada jedinstvena privredna celina u okolici Bele Crkve državnom granicom podeljena na dva dela. Otada ovo naselje postaje beznačajno, čak nije uvek bilo ni sedište sreza.

Sledeća kraća izlaganja pisca posvećena su prikazu sastava i kretanju stanovništva, a zatim se govori o privrednim prilikama u Beloj Crkvi.

Ovo je prva geografska monografija o Beloj Crkvi. U njoj ima dosta novog materijala i zaključaka koji znatno proširuju okvire ranijih znanja.

J. F. Trifunoski

BUKUROV B. Geografske osnove Bačke poljoprivrede. Zbornik za prirodne nauke Matice srpske, sveska 15» Novi Sad 1958, str. 4—111.

Ovo je prva najpotpunija privredno-geografska studija u kojoj je prikazana poljoprivreda Bačke. Autor B. Bukurov je jedan od najboljih poznavalaca problema Vojvodine.

Monografija o geografskim osnovama bačke poljoprivrede sastoji se iz nekoliko poglavlja. U prvom poglavlju prikazan je uticaj geografske sredine na poljoprivredu Bačke. Tu je dat sažet opis geografske sre-

dine, zatim se govori o korišćenju prirodnih pogodaba u poljoprivredne svrhe.

Drugo poglavlje prikazuje uticaj ljudi na geografsku sredinu i na poljoprivredu. Prvo je reč o uticaju ljudi na geografski preobražaj Bačke. Zatim se govori o eksploataciji izmenjene geografske sredine u poljoprivredne svrhe. Na kraju je prikazan feudalno-kapitalistički i socijalistički period. Jedno kratko poglavlje daje prikaz ratarsko-stočarskih rejona u Bačkoj.

Najopširniji je poseban deo monografije (str. 50—108). Tu je B. Bukurov dao pregled svih ratarskih kultura. Zatim je prikazao stočarstvo po svim njegovim granama.

Od prvog do poslednjeg poglavlja Bukurov nikad ne napušta teren podataka. Razvoj i stanje bačke poljoprivrede sagledani su u celosti i na do sad najiscrpniji način. Poduhvat pisca mogao je da se ostvari posle dugog rada. Monografija je zanimljiva ne samo za geografe, već i za druge naučnike i obrazovane ljude koji žele da poznaju Bačku.

J. F. Trifunoski

CRKVENČIĆ I. Britanska konzularna služba na našoj obali i britanski izvoz drveta preko Rijeke tokom prve polovice XIX. stoljeća, Jadranski zbornik, str. 359—368., Rijeka — Pula 1958.

Na temelju istraživanja arhivske gradnje Ministarstva vanjskih poslova Vel. Britanije, odnosno izvještaja britanskih konzulata u Veneciji, Trstu, Rijeci i Dubrovniku pohranjenih u londonskom arhivu Public Record Office, autor je obradio jedan detalj iz naše ekonomske povijesti.

Konzularna služba na jadranskoj obali bila je početkom 19. stoljeća povezana s radom britanskih trgovaca u našim zemljama, kojima je to bila sporedna djelatnost. Profesionalni sistem britanske konzularne službe počinje 1825. godine, te je prvi britanski konzulat u unutrašnjosti jugoslavenskih zemalja otvoren u Beogradu tek 1873. godine.

Međutim, jadranska obala i njeno neposredno zaleđe su ranije privukli interes Vel. Britanije, koja je osnovala prvi britanski konzulat u Rijeci 1814. godine a dvije godine kasnije i u Dubrovniku. Ovi konzulati su osnovani s namjenom razvijanja i unapređenja britanske vanjske trgovine izvoza drveta iz Istre i Hrvatske, u početku pod kompetencijom britanskog Generalnog konzulata u Veneciji a od 1835. godine onog u Trstu.

Pod riječki konzulat potpadale su Rijeka, Kraljevica i Lošinj, dok se dubrovačko konzularno područje sastojalo od luka Dubrovnika, Kotora i Drača. Konzularni predstavnici bili su redovito Britanci, koji su s većim ili manjim uspjehom zastupali interese svoje vlade u trgovačkim poslovima.

Crkvenčić nas upoznaje s kupovinom i izvozom hrastovog drveta preko luka riječkog konzularnog područja počam od 1.803. godine. Od te godine kupovina hrastovog drveta posjećenog u obalnom pojasu Jadrana, kao i u riječkom zaleđu postaje sve intenzivnija, te je udio Vel. Britanije bio najveći u godinama 1.817—1.821. Nakon tih godina, smanjenjem kupovine i izvoza drvene građe iz Hrvatske, slabi i udio Vel. Britanije u pomorskom prometu Rijeke.

Ovaj Crkvenčićev članak napisan isključivo na osnovu arhivskih dokumenata, daje nam uvid u dosada slabo poznato razdoblje u aktivnosti riječke luke u prvj polovici 19. stoljeća, te je to ujedno prilog proučavanju naše ekonomske prošlosti, u kojoj je značajno mjesto zauzimala i Rijeka.

B. Pleše

DOMAC R., Rasprostranjenost i sastav šuma dalmatinskog crnog bora (*Pinus dalmatica* Vis.) u području Biokova. Acta botanica croatica. XVII. pp. 1770179. Zagreb, 1958.

Autor ovdje objavljuje kao prethodni izvještaj o šumama dalmatinskog bora u području Biokova — Brela (1463 m) i Razdol (1432 m), prema istraživanjima prof. Horvatića šume crnog bora u Dalmaciji (Pelješac, Brač i Hvar) su facijesi ili subsocijacije mediteranskih ili submediteranskih zajednica.

Suma crnog bora na Biokovu locirana u pojasu primorske bukve iznad mediteranske zone. U njoj se sjeću rjeđe mediteranske, ali zato češće planinske vrste (*Juniperus nana*, *J. sabina*, *Valeriana montana*, *V. tuberosa*, *Aspidium lonchitis*, *Muscari botryoides*, *Saxifraga rotundifolia*).

U šumi se razlikuju tri razvijena strata: 1. Strat drveća: *Pinus dalmatica*, *Fagus silvatica*; 2. Strat grmlja: *Juniperus nana*, *Pinus dalmatica*, *Rhamnus saxatilis*, *Fagus silvatica* i 3. Strat niskog rašča' razne trave i zeljanice.

Prema iznesenom vjerojatno se radi o dosada neopisanom tipu šume dalmatinskog crnog bora.

J. Kovačević

FILIP I. A. R.: O postanku imena »Rivanj«. Radovi Instituta Jug. akad. znan. i umj. u Zadru, br. 3, str. 485—488, Zagreb, 1957.

Otok Rivanj ima površinu od 4.40 km² i po popisu od 1953 na njemu živi 24 obitelji sa 103 stanovnika.

Naziv Rivanj potječe od latinske riječi riva = obala, brijeg uz rijeku, pa valjda i uz lokvu. Naziv otoka je nastao po lokvi. Rivanj je u davnini imao jedino prirodno pristanište u uvali okrenutoj prema ugljanskom Krševu i Stivanu (Muline). Ova uvala je bila najvažnija tačka Rivanja, oko koje je bio koncentriran sav život otoka, jer se baš tu vide tragovi jedinog naselja sa crkvicom. Pored uvale, a uz samo pristanište je i danas velika lokva. Lokva se nazivala Rivanj, pa je ovaj naziv sa lokve prešao prvo na pristanište, a zatim i na cijeli otok.

A. Jutronić

FILIPOVIĆ S. M., Has pod Paštrikom. Naučno društvo Bosne i Hercegovine, djela, knjiga XIII, Sarajevo 1958, str. 1—130.

Interes za proučavanje naših krajeva i stanovništva u graničnoj zoni prema Albaniji kod nas je bio probuđen dosta rano. Zbog toga postoji znatna literatura beležaka, članaka i knjiga u kojima se govori o pomenutim krajevima. Pisac se tim ispitivanjima Hasa pod Paštrikom (između Bata i Tada) je objavio antropogeografsko-etnološke monografije o Debarskom Drimkolu (1939) i Golom Brdu (1940).

U sadašnjoj knjizi posvećenoj proučavanjima Haca pod Paštrikom (između Bakovice i Prizrena) pisac je objavio svoja ispitivanja iz 1940 i 1947 godine. Posle prikaza najglavnijih geografskih odlika Hasa, M. Filipović je brižljivo prešao na iznošenje prilika u Srednjem veku. Na osnovu poznatih pisanih podataka pisac je lako identifikovao neloliko sadašnjih haških sela koja su postojala u Srednjem veku. Stanovnici haških sela tada su bili očigledno Srbi. Ipak pisac ne isključuje mogućnost da je tada u Hasu moglo biti još Vlaha ili Arbanasa čija je etnička matična oblast bila sasvim blizu.

Poseban odeljak posvećen je prikazu istorijskih i etničkih prilika Hasa u tursko doba. Tu se govori o doseljavanju Arbanasa tokom XVII i XIII veka, zatim o prilikama u Hasu u XIX veku, pa o sudbini haških Srba i drugo. Pisac uverljivo ističe da raniji Srbi iz Hasa nisu iščezli bez traga, naprotiv, oni su ostavili raznih tragova i spona.

Godine 1940 u Hasu je svega bilo 1.628 domaćinstava; muslimanskih Arbanasa (879), Srba (390), katoličkih Arbanasa (316) i Cigana (43). Svi Arbanasi u Hasu predstavljaju novo stanovništvo koje je došlo sa zapada i severozapada. I današnji Srbi u Hasu takođe potiču od skorašnjih doseljenika (naseljeni 1929—1934 godine).

U narednim odeljcima reč je o Arbanasima Hasa kao zajednici. Tu preovlađuju etnološki podaci. Zatim u posebnom delu rada govori se specijalno o svakom naselju i njegovom stanovništvu. Has ukupno ima 41 selo.

Iz svega što se nalazi u knjizi izlazi da je M. Filipović i ovom prilikom dao delo od velikog naučnog interesa. On je morao da savlada znatne teškoće dok je uspeo da sakupi raznovrsnu građu. Has pod Paštrikom sada predstavlja dobro proučeni predeo i ova knjiga pisca služiće kao oslonac za poređenja u susednim oblastima.

J. F. Trifunovski

FIRINGER K., Počeci manufakture i industrije u Osijeku, »Osječki zbornik«, br. VI. str. 1443—167, Osijek 1958.

Na temelju bogate dokumentacije iz Arhiva grada Osijeka, autor u svojoj radnji daje uvid o počecima osječke manufakture i industrije krajem 17. stoljeća, t. j. nakon oslobodenja Slavonije od turskog gospodarstva. U to vrijeme je Osijeku jaka obrtnička djelatnost u okvirima još tada cehovske organizacije. Postoje i poduzeća, koja su prerasla granice obrta i nisu bila sputana krutim cehovskim uređenjem.

Korigirajući izvještaj osječkog gradskog poglavarstva iz 1.817. godine Kraljevskoj ugarskog dvorskoj komori o stanju tvornica, Firinger ističe, da su još 1.697. godine u Osijeku bile dvije pivare, veći broj vodenica-mlinova, uljara, a napose više ciglana, kojih je promet bio osobito velik, jer su poslije izgona Turaka bile potrebne velike količine opeka za gradnju tvrde i grada, što je prelazilo okvire obrta. Poduzeća su bila u rukama stranaca — Nijemaca, čeha i Talijana. Međutim, Prva stvarna osječka industrija odnosno manufaktura bila je osječka svilana. Firinger opširno raspravlja o datumu osnivanja svilane, zatim o svilogojstvu, svilarskoj proizvodnji, lokaciji svilarskih ustanova, te daje iscrpne podatke o tvornici svile i zaposlenom osoblju.

Ova radnja je ozbiljan doprinos proučavanju ekonomske prošlosti grada Osijeka.

B. Pleše

FUKAREK P., Zajednica jele i ljigovine (*Rhamneto-Abietum*) na hercegovačkim i zapadnobosanskim planinama. Godišnjak Biološkog instituta u Sarajevu, X, 1—2. Sarajevo, 1958.

Zapadno-bosanske i hercegovačke planine izgrađene su od mezozojskih naslaga. Biljne vrste, koje izgrađuju zajednice u području zapadno-bosanskih i hercegovačkih planina pripadaju tzv. ilirsko-balkanskim, odnosno bolje govoreći kraškim florinim elementima. Brojne su i srednjoevropske vrste, ali sa meridionalnim podvrstama ili varijetetima.

Opća ekološka karakteristika biljnih zajednica ovoga područja je, da one u neku ruku predstavljaju trajne stadije kai i tlo na kojem su razvijene. Sukcesije biljnih zajednica se odvijaju u slijedećem redu: stijenjarke zajednice grmova ljigovine (*Rhamnus fallax*), te šume jele i bukve na slabo kiselim do neutralnim tlima. Zajednice ljigovine i jele (*Rhamneto-Abietum*) je razvijena na sklednim i nerazvijenim tlima. Ona je intramedijarna zajednica, ali »trajna zajednica«, tj. vrlo sporog razvoja, kao tlo na kojem dolazi.

Fukarek je proučavao zajednicu ljigovine i jele (*Rhamneto-Abietum*) na planinama Prenj, Treskavica, Cincar i Malovan. Uz edifikatorne vrste *Rhamnus fallax* i *Abies alba*, karakteristične su: *Sorbus aria* L. ssp. *umbellata* (Beck) Fritsch, *Lonicera alpigena*, *Ribes alpinum* L. ssp. *pallidigenum* (Simk.) Tzs., *Saxifraga rotundifolia* L., *Valeriana tripteris* L. Osim navedenih vrsta nešto rijede dolazi *Acer pseudoplatanus*, *Ulmus montana*, *Acer platanoides* A. *obtusalum*, a rijede: *Corylus colurna*, *Picea excelsa*, *Filia platyphyllos*.

Asocijacija *Rhamneto-Abietum* je zastupana s dvije asocijacije: a. *Subas. Colurnetosum* (Prenj, Velež). Smrča je ovdje potpuno odsutna, kao i vrste značajne za red *Vaccinio-Piceetalia*. Naprotiv ovu sub-asocijaciju karakteriziraju vrste reda *Quercetalia pubescentis*. Kao diferencijalne su vrste: *Valeriana officinalis*, *Asplenium trichomanes*, *Sedum boloniense*, *Doronicum columnae*, *Minuartia verna*, *Convallaria majalis*. U subasocijaciji se razlikuju dva stadija: *tiliosomi* — kserofilni stadij sa vrstama *Cynanchum vincetoxicum*, *Asplenium ruta muraria*, *Sedum maximum* i *typicum*. b. *Subas. piceetosum* karakterizira prisustvo smrče i vrste reda *Vaccinio Piceetalia*. Osim smrče dolazi: *Vaccinium myrtillus*, *Rosa pendulina*, *Lonicera nigra*, *Luzula silvatica*, *Asarum europaeum*. U subas. *piceetosum* se razlikuje stadij ty-

picum s vrstama: *Rubus idaeus*, *Aremonia agrimonioides*, te facijes s vrstama klekovine bora (Treskavica) s vrstama: *Sorbus chamaemespilus*, *Rubus saxatilis*, *Cotoneaster tomentosus*.

Zajednica *Rhamneto-Abietum* pripada zajednicama šuma ilirske bukve (*Fagion illyricum*).

Pitanje daljnjeg sistematskog položaja zajednice *Rhamneto-Abietum* autor za sada ostavlja neriješeno, odnosno navedena kamenita zajednica sukcetira u šumu bukve i jele, odnosno u šumu pretplaninske bukve i jele u višim položajima.

Ljigovina (*Rhamnus fallax*) je tipični naš dinarski (ilirski) tj. kraški florni element.

J. Kovačević

FUKAREK P. i STEFANOVIĆ V. Prašuma Perućica i njena vegetacija. Radovi Poljoprivredno-šumarskog fakulteta. B. Sumarstvo. 3 pp. 93—140. Sarajevo, 1958.

Današnji rezervat Perućicu otkrili su šumari faksatori 1938/39 god. Iza rata ovaj rezervat je nastradao uslijed dva požara i u akcijama u vezi borbe protiv polkorijaka. Istraživanje prašumskih sastojina rezervata Perućica je od teorijskog i praktičnog interesa. Prašumske sastojine Perućice daju nam obrasce prirodnih vegetacijskih tendencija u našim područjima. One služe i kao obrasci u šumskom gospodarstvu. Na osnovu ovakvih istražnih sastojina mogu se planirati uzgojne mjere u šumarskim gospodarstvima.

Područje Perućice nalazi se južno od Foče s najvećim vrhom Magličem (2837 m). Klima područja Perućice je tipična planinska. Godišnji je prosjek temperature 8,6° C (Suha), 5,2° C (Cemerno). Najtopliji je mjesec august 18,0° C (Suha), 16° C (Cemerno), a najhladniji januar —3,1° C (Suha), —4,8° C (Cemerno). Godišnja kolebanja temperature su mala: 21,1° C (Suha), 20,8° C (Cemerno). Godišnji prosjek oborina iznosi 1363—1428 mm. Veći dio oborina padne u novembru u vidu snijega.

Geološku podlogu pretežno izgrađuju verfenski slojevi (liskunovi pješčari i škripljavi glinci), zatim srednji i gornji vapnenici, dolomiti, roznjaci srednjeg i gornjeg trijasa a od eruptivna diabazi i porfiri.

Autori prije izlaganja vlastitih istraživanja iznose kratki pregled ranijih predmetnih istraživanja.

Na istraživanom području šumske zajednice pripadaju dvjema razredima: *Querceto-Fagetea* i *Vaccinio-Piceetea*. Prvi razred je zastupan s tri reda: *Quercetalia pu-*

bescentis i sa saveznom *Orneto-Ostryon*, *Fagetalia* sa savezima: *Fraxino-Carpinion* i *Fagion illyricum* i *Populetalia* sa savezom *Alnion glutinoso — incanae*.

Drugi razred je zastupan s jednim redom *Vaccinio-Piceetalia*, odnosno s dvije sveze *Piceion excelsae* i *Pinion mughii*.

Posebnu skupinu vegetacije čine garišta reda *Atropetalia* sa savezom *Atropion belladonae*.

U redu je izneseno ukupno 10 šumskih zajednica, koje ćemo u najkraćim crtama opisati.

I. Sveza *Orneto — Ostryon*. 1. *As. Ostryeto-Ornetum typicum* (prov.) dolazi u pojasu 800—1250—1450 m. na strmim, termofilnim vapnenačkim i vapnenačko-dolomitским staništima. Tla su plitke rendzine, točila. Obiluje termofilnim vrstama: *Cotynus coggyria*, *Prunus mahaleb*. Zastupana je s 2 subasocijacije: *Typicum* i *pinetosum nigricantis*. Druga asocijacija ima širi pojas (800—1450 m).

II. Sveza *Fraxino-Carpinion*: 2. *As. Querceto-carpinetum* — je izvan istraživanog područja. Seže do 800 m na ekspanzijama N—NW., 3. *As. Acereto-Fraxinetum* u pojasu 700—900—1400 m na ekspanzijama N—W—NO. I ova šuma je izvan istraživanog područja, a zastupana s dva tipa (subasocijacija) tj. tip sa i bez gorskog javora.

III. Sveza *Fagion illyricum* s tri asocijacije: 4. *As. Fagetum illyricum montanum* (prov.) u pojasu 700—800—1200 m na ekspanzijama N—NW—NO. Ne zaprema veća prostranstva. To je pod ovom šumom plitko, skeletno (veliki kameniti blokovi), 5. *As. Abieto-Fagetum illyricum* u pojasu 1000—1200—1600 m na ekspanzijama SO—N—W. Edifikatorne vrste ove šume su bukva, jela i smrča. Ova šuma zaprema najveća područja Perućice. Značajna je vrsta u ovoj šumi *Daphne laureola*, 6. *As. Acereto-Fagetum illyricum* u pojasu 1400—1600—1750 m na ekspanzijama N—SW. I ova šuma je jedna od najtipičnijih i najrazvijenijih na Perućici. Po fizionomiji i građi spada u predplaninske zajednice (staništa gdje dugo leže veće količine snijega). Mogu se razlikovati dvije subasocijacije: Visoka šuma i klekovina.

IV. Sveza *Alnion glutinoso-incanae*: 7. *As. Alnetum glutinosae-fragmentii*.

V. Sveza *Piceion excelsae*: 8. *As. Piceetum excelsae illyricum* u pojasu 1300—1500—1700 m, na ekspanzijama N—W—SW. Zastupana je s tri tipa: a) *Junipenus nana*, b) *Typicum* i c) Tip na strmim padinama.

VI. Sveza *Pinion mughi*; 9 As. *Pinetum mughi illyricum* u pojasu 1650—1750—2300 m na ekspozicijama NO — NW — SW — S. Tla su skeletne rendzine. Lito-loški je substrat vapnenac, odnosno mjestimično kvarcit.

Požarišta obrašćuje korovska (zeljasta) vegetacija — *Chamaenerion angustifolium* — *Atropa belladonna* (sveza *Atropion belladonnae*, red *Atropetalia*).

Na mjestu bivših pretplaninskih bukovišuma, a možda i klekovine bora su travnjaci *Festucetum pugentis*. Točila obrašćuje grmolika zajednica *Rhamnus falax* — *Cynanchum vincetoxicum*.

Istražene šumske zajednice pokazuju razmjerno široku ekološku amplitudu. Mezofilne bukove i bukovo-jelove šume obrašćuju i neutralno do slabo kisela staništa. Zajednica gorskog javora i bijelog jasena dolaze na razmjerno vlažnijim staništima. Smrčeve šume indiciraju izrazito kisela tla, a termofilne šume crnog graba i crnog jasena dolaze na skeletnim, bazičnim i neutralnim tlima.

Istražne zajednice pripadaju pretežno srednjo-evropskim tipovima a manje južno-evropskim, što je u skladu sa sveukupnosti stanišnih uslova (reljef, kameni substrat i klima).

J. Kovačević

GRBIC M.: Starčevo kao najraniji izraz neolitske ekonomike na Balkanu. »Starinar«, knj. IX—X, SAN, str. 11—17, Beograd, 1959.

Starčevačka kultura ispunjava rani neolit pored Dunava u Jugoslaviji, Morave i Vardara. Tek kasnije je otkriveno njeno rasprostranjenje prema Jadranu i Crnom moru. Starčevačku kulturu je smijenila vinčanska kultura, koja je trajala kroz srednji i kasniji neolit. Starčevačka kultura je po svom porijeklu i genezi autohtona. Na jednom svom području u srednjem Podunavlju ima spontani prelaz sa skupljanja plodova na novu zemljoradničku proizvodnju sa biljkom, koja je bila svojstvena za taj stepski kraj (proso, *Panicum miliaceum*). Može se porijeklom vezati za srednjeazijske stepe. Prema tomu pomenuti kraj je imao ne samo autohtonu najstariju neolitsku kulturu starčevačkog tipa, već u vezi sa njom autohtonu najprimitivniju zemljoradnju sa prosom, sasvim različitu od one sa Bliskog Istoka.

Piščevi izvodi se pretežno baziraju na stratigrafiji i tipologiji. Stoga pisac traži daljnji istraživački rad na neolitiku Balkana, koji treba da se proširi i popuni istraživanjima ekologa, biologa, geologa, geo-

grafa i klimatologa, kao i karbonanalizom C 14.«

A. Jutronić

HORVAT I.: Laubwerfende Eichenzonen Südosteuropas in pflanzensoziologischer, Klimatischer und bodenkundlicher Betrachtung. *Angewandte Pflanzensoziologie* 15, 50—62. Stolzenau/W., 1958.

U Jugoistočnoj Evropi dolaze tri klimatske zajednice hrastovih šuma (klimaks-vegetacija) i to: 1. Šume hrasta kitnjaka i bjelograba (*Querceto-Carpinetum croaticum*), 2. Šume hrasta sladuna (*Quercion confertae*) i 3. Šume krasta medunca (*Carpinion orientalis*). Navedene šumske zajednice održavaju kompleksnost stanišnih faktora. Dofičnoj klimatogenoj zajednici odgovara klimatogeno tlo tj. klimaksu vegetacije odgovara pedoklimaks.

1. Šuma hrasta kitnjaka i običnog graba (*Querceto-Carpinetum croaticum*), je u zapadnom dijelu prostora. Godišnja je prosječna temperatura 9.0—10.6° C (januarska —2.6° C do 0° C, julska 18.8 do 20.8° C). Maksimum oborina pada u najtoplijim mjesecima. Tip tala u zoni ove šume pripada raznim varijetetima podzola i podzolskih tala. Unutar zone šume hrasta kitnjaka i običnog graba zbog edafskih uticaja dolazi nekoliko aklimatogenih šuma (paraklimaksi vegetacije): a) Ekstremno suha staništa na vapnencima i dolomitima sa šumom *Querceto-Ostryetum*, b) Ekstremno kisela staništa — šuma *Querceto — Castanetum croaticum* i c) Poplavna staništa — šume hrasta ležnjaka *Querceto — Genistetum elatae*. 2. Šume hrastasladuna (*Quercion confertae*) su u istočnom dijelu (od crte Vardar—Drina na istok). Prosjek godišnjih oborina iznosi 500—650 mm (za polovicu manji nego što je u području šume hrasta kitnjaka i običnog graba) sa maksimumom u maju, a minimumom u ljeti. Zime su surove i hladne.

Područje šume hrasta kitnjaka i običnog graba je područje mezofilnih, sočnih travnjaka, a područje šume hrasta sladuna karakteriziraju kserofilni i stepski travnjaci. Klimatogeno tlo šume hrasta sladuna je tzv. »gajnjača«.

3. Šume hrasta medunca (*Carpinion orientalis*). Kao klimatogena (zonalna) šuma dolazi u pojasu zimzelene mediteranske vegetacije (donja granica) i listopadnih kontinentalnih šuma. Prosječne januarske temperature iznose 4.8 do 5.4° C, a julska 22.8° C do 25.4° C (godišnji prosjek 13.5° C do 14.6° C). U egejskog prostoru je raspro-

stranjena šuma *Carpinetum-Coccifurum*; u Jadranskom području *Carpinetum orientalis croaticum* i u Makedoniji *Carpinetum orientalis macedonicum*.

Klima u području ovih šuma ima slijedeće karakteristike: izrazito suha i beskišna ljeta (ljetni prekid vegetacije) i blage i kišovite zime. Zonalno je to tzv. smeđi tip

J. Kovačević

HORVATIC S.: Geographisch-typologische Gliederung der Niederungs-Wiesen und Weiden Kroatiens Angewandte Pflanzensoziologie. 15, 63—73. Stolzenau/W., 1958.

Na međunarodnom fitocenološko-pedološkom sinpozijumu u Stolzenau (Weser) autor je monografski, sažeto, ali pregledno iznio tipove nizinskih travnjaka Hrvatske u odnosu na sveukupnost ekoloških prilika.

Nizinske livade i pašnjaci Hrvatske obzirom na sveukupnost ekoloških prilika i geografske rasprostranjenosti autor dijeli u četiri velike skupine.

1. Zajednice močvarnih šaševa (*Magnocaricion elatae*). U Primorju dolazi livada *Hydrocotyle-Caricetum elatae*, a u kontinentalnom dijelu *Caricetum elatae*. Ovi su travnjaci veći dio godine pod vodom.

2. Močvarni travnjaci (*Deschampsion caespitissae*) s dva tipa raširenijih travnjaka: A. Livada busike (*Deschampsietum caespitosae*) i B. Livada šaševa (*Caricetum tricostato-vulpinae*). Oba tipa travnjaka su redovito i dulje vremena plavljena.

3. Nizinski travnjaci. Ovi travnjaci redovito, odnosno povremeno su plavljeni. U pogledu važnosti predstavljaju suši tip travnjaka. U Primorju su zastupljene slijedeće livade: a) *Peucedaneto-Molinietum litoralis* i b) *Trifolio-Hordeetum secalinii*, a u kontinentalnom dijelu također dva tipa livada: a) *Broneto-Cynosuretum cristati* i b) *Arrhatheretum elatioris*.

4. U eumediteranskom, submediteranskom i kontinentalnom kraškom području cijeli niz livada i pašnjaka dolazi u nizinama, ali i u brdskom (montanom) pojasu. To su travnjaci razreda *Brachypodio-Chrysopogonetea* s dvije niže sistematske jedinice tj. reda: *Scorzenero-Chrysopogonetalia* i *Cymbopogo-Brachypodietalia*. Prvi red se dijeli u dvije sveze i to: a) *Scorzenerion villosae* sa slijedećim tipovima travnjaka: 1) *Chrysopogoneto-Euphorbietum niceensis* — Istra. Koristi se kao livada i pašnjak 2) *Chrysopogoneto-airetum capillarissae* — južna Istra, 3) *Danthonieto-Scorzeneretum villosae* — vrlo raširen travnjak, umjereno vlažna tla i 4) *Scorzenereto-Hypochoeretum*

maculatae — u Istri u zoni šume bukve (livada i košnica) i b) *Chrysopogono-Satureion* sa slijedećim tipovima travnjaka: 1) *Aspodeleto-Chrysopogonetum Grylli* — umjereno degradirani pašnjak — kamenjar; 2) *Stipeto-Salvietum* — jače degradirani pašnjak — kamenjar, 3) *Cariceto-Centauretum rupestris* — u visinskom pojasu kao prethodni tip travnjaka.

Red *Cymbopogo-Brachypodietalia* sa svojim zajednicama je zastupan u eumediteranskoj zoni. Ima jednu svezu *Cymbopogo-Brachypodietum ramosi* sa slijedećim tipovima travnjaka: a) *Trifolieto-Brachypodietum ramosi* (otoci), b) *Oryzopsetum miliaceae* — zasjenjena staništa, c) *Festuceto-Imperatetum cylindricae* (otok Susak). Svi travnjaci ove sveze, odnosno reda koriste se više, manje kao pašnjaci.

Autor za svaki tip travnjaka (livade i pašnjaci) navodi i karakteristične vrste.

J. Kovačević

HORVATIC S. Tipološko raščlanjenje vegetacije gariga i borovih šuma. Acta botanica croatica. XVII, pp. 5—98, Zagreb, 1958.

Autor u radu iznosi monografski pregled tipova naših eumediteranskih gariga i borovih šuma.

U nižem našem eumediteranskom pojasu kao klimatogena je zimzelena asocijacija *Orneto-Quercetum ilicis* u obliku zbijenih i visokih i teško prohodnih šikara tzv. makija. Kao šuma sačuvana je ovdje, ondje (relikt). Ova zajednica pripada redu *Quercion ilicis*, odnosno razredu *Quercetea ilicis*. U višem vegetacijskom pojasu, koji se naslanja na pomenuti zimzeleni, dolazi šuma *Seslerieto-Ostryetum*, koja pripada svezi *Carpinion orientalis*, reda *Quercetalia pubescentis*.

Zajednica *Orneto-Quercetum ilicis* tipična kao makija našeg eumediteranskog pojasa zastupana s nekoliko facijesa: a. facijes lovora (*laurosium*) — humidnije, vlažnijestanište (Istra), b. facijes planike (*arbutosium*), c. facijes medunca (*pubescentosium*), d. facijes dalmatinskog bora (*pinosum dalmaticae*) — Brač, Pelješac, e. facijes bjelograba (*carpinosium orientalis*) — Južna Istra, f. facijes crnograba (*ostryosium*) — Vis.

U južnom pojasu našeg Mediterana je zastupana subasocijacija ove šume *Orneto-Quercetum ilicis spintosum halepensis* (degradacijski stadij).

U najjužnijem dijelu našeg Mediterana dolazi asocijacija *Orneto-Cocciferetum* (Ulcinj, Orebić).

Garigi za razliku od makije su niske (niže i od 1 m) otvorene i svijetle grmljike šikare, koje pretežno izgrađuju heliofiti. Vrio su promjenjivog sastava.

Garigi su zastupani s 5 asocijacija: 1. *Ericeto-Calycotometum infestae*, 2. *Ericeto-Rosmarinetum*, 3. *Ericeto-Cistetum cretici*, 4. *Cisto-Ericetum arboreax* i 5. *Genisto-Ericetum verticillatae* pripadaju svezi *Cistion Ericion*, odnosno redu *Cisto-Ericetalia*. Svi garigi pripadaju razredu *Quercetea ilicis*. 1. As. *Ericeto-Calycotometum infestae* je garig najjužnijeg eumediteranskog pojasa sa svojstvenim vrstama: *Colycotome infesta*, *Coronilla valentina*, *Hyachinta dalmatica*; 2. As. *Ericeto-Rosmarinetum* — srednja Dalmacija, *Cistus monspeliensis*, *Erica multiflora*, *Coridothymus capitatus*, *Sedum rupestre* var. *nicaenense*, *Fumana arabica*; 3. *Ericeto-Cistetum cretici* — sjeverni dio Brača i južne padine Marjana. Svojstvene vrste: *Cistus villosus* ssp. *creticus*, *Linaria microsperma*, *Helianthemum ovatum litorale*, *Chaerophyllum coloratum*; 4. As. *Cisto-Fricetum* — najsjeverniji dio našeg primorja. (Istra—Kvarner). Svojstvene vrste: *Erica arborea*, *Cistus salvifolius*, *Agrostis byzantina*, *Pteridium aquilinum lanuginosum*, *Herianthemum guttatum*, *Linaria pelisserma* i 5. As. *Genisto-Ericetum verticillatae* — u južnijem mediteranskom pojasu iznad užeg eumediteranskog pojasa: Svojstvene vrste: *Genista sericea rigida*, *Asperula scutellaris*, *Genista silvestris michelii*, *Linum elegans*, *Veronica orbiculata*, *Salvia brachypodon*. Sve navedene zajednice gariga pripadaju svezi *Cisto-Ericion*, redu *Cisto-Ericetalia* i razredu *Quercetea ilicis*.

U Južnoj Dalmaciji su rašireni i degradacijski stadiji borovih šuma i to: 1. Sume alepskog bora (*Pinus halepensis*) u nižim pojasima i 2. Sume dalmatinskog crnog bora (*Pinus dalmatica*). U stvari ove šume kao subasocijacije pripadaju raznim eumediteranskim biljnim zajednicama.

1. Sume alepskog bora: a.) Sume alepskog bora na bazi makije (*Orneto-Quercetum ilicis pinetosum halepensis*) — Mljet, Korčula 2 b.) Sume alepskog bora na bazi gariga hlapinike (*Ericeto-Calycotometum infestae pinosum halepensis*) kao facijes. Dubrovnik; c.) Sume alepskog bora na bazi gariga ružmarina (*Ericeto-Rosmarinetum pinosum halepensis*) šumski facijes — Hvar, Vis; d.) Sume alepskog bora na bazi gariga kretskog bušina (*Ericeto-Cistetum cretici pinosum halepensis*) — faci-

jes Brač; Sume alepskog bora na bazi kamenjarskih pašnjaka.

2. Sume dalmatinskog bora: a) Sume dalmatinskog bora na bazi gariga kraških žutica i pršljenaste crnjuše (*Genisto-Ericetum verticillatae pinetosum dalmaticae*) — subasocijacija Pelješac; b) Sume dalmatinskog bora na bazi gariga ružmarina (*Ericeto-Rosmarinetum pinetosum dalmaticae*) — Brač; c) Sume dalmatinskog bora na bazi kamenjarskih pašnjaka (*Slipeto-Salvietum officinalis pinetosum dalmaticae*) — Brač i d.) Dalmatinski crni bor u sastavu drugih zajednica šuma šikara eumediteranskog područja (*Seslerietum-Ostryetum*, *Orneto-Quercetum ilicis*).

Krajnji degradacijski stadiji sumeditranske klimatogene vegetacije razreda *Quercetea ilicis* su kamenjar (pašnjaci u nižim pojasima razreda *Brachypodio-Chrysopogonetea*. Od ovoga razreda u nižem eumediteranskom pojasu kamenjara sveze *Cymbopogo-Brachypodietales ramosi* sa slijedećim asocijacijama: a. *Trifolietum stellati* kao pašnjačko kamenjarska zajednica srednjeg i južnog našeg Primorja, b) *Oryzopsetum millaceae* — u cijelom eumediteranu na dubljim tlima.

U višem listopadnom vegetacijskom pojasu, te u rajonu Istre i Kvarnera zimzeleznog područja su raširene travnjačke zajednice razreda *Brachypodio-Chrysopogonetea* s redom *Scorzonero-Chrysopogonetea* i *Svezama Scorzonion villosae* i *Chrysopogono-Saturion*.

J. Kovačević

JUGO B., Klimatske prilike Istre. Zemljište i Biljke, VII, 1—3. pp. 57—61. Prvi Kongres Jug. društava za ispitivanje zemljišta u Portorožu (1955). Beograd, 1958.

Klima Istre je uvjetovana geografskim položajem, uticajem susjednih planina (Alpe, Primorski Kras, blizinom mora, a naročito nadmorskom visinom. Uz uski primorski pojas je izmjenjena varijanta mediteranske klime. Unutrašnjost pripada submediteranskoj klimi, a Čičerija s Učkom brdskoj (montanoj).

Uz morsku obalu je godišnji prosjek oborina 800—1000 mm. S povećanjem nadmorske visine prema unutrašnjosti raste i godišnji prosjek oborina do 2000 mm i više u planinama. Maksimum kiša pada u novembru (60% u zimi). U mediteranskom području je minimum kiša u ljetu.

Godišnji prosjeci temperatura: a) Najniži dijelovi Istre: 13,5 — 14,5° C, b) Srednji dijelovi (unutrašnjost) 11,5 — 12,5 i c) Planine: 7,5 — 10° C.

J. Kovačević

KAUDERS A., *Šumarska bibliografija* (1946—1955). Zagreb, 1955. (str. 436.)

Izašla je druga knjiga šumarske bibliografije za prošli decenij (1946—1955). U prvoj knjizi je sakupljen materijal za podulji period od 1848—1946. U obje knjige uzeta je bibliografska šumarska materija koja se odnosi na naše zemlje i to ne samo bibliografska građa štampana na jezicima naših naroda, nego i ona na stranim jezicima, odnosno materijali štampani u inostranstvu, ali koji obrađuju naše državno i narodno područje u teritoriju šumarskih problema.

Namijenjena je prvenstveno inženjerima šumarstva, ali će publikaciju koristiti i niz drugih stručnjaka. U njoj je obilje građe za geografa, agronoma, petrografa, biologa itd. Navesti ćemo samo neka poglavlja, kao na pr. Pedologija, Geologija, Mineralogija, Petrografija i Geografija ili Pošumljivanje krša, Uređenje bujica (erozija) itd.

Materija je sredena na slijedeći način: U poglavljima su autori svrstani po abecedi, anonimusi dolaze na kraju poglavlja. Na kraju knjige je indeks autora s naznakom stranice, gdje se navode.

J. Kovačević

MACURA M., *Stanovništvo i radna snaga kao činioci privrednog razvoja Jugoslavije*. Ekonomska biblioteka, Nolit, Beograd 1958, str 1—373.

U oskudici radova i studija o demografsko-ekonomskim problemima suvremene Jugoslavije, knjiga M. Macure predstavlja dragocijeno i prvo sintetično djelo te vrste. Težište rada je na strukturi, prirodnom priraštaju i migracijama stanovništva te zaposlenosti radne snage u poslijeratnom periodu. Autor teži da odredi ulogu i značaj demografskog faktora u procesu suvremenog ekonomskog razvoja Jugoslavije.

Zbog boljeg razumijevanja poslijeratnog razvoja promjena demografske strukture i dinamike nakon Prvog svjetskog rata. Ukupno 18 poglavlja ove značajne knjige sadrže brojne tabele i grafikone koji joj osobito dižu vrijednost.

Relativno visok prirodni priraštaj stanovništva Jugoslavije u prvoj polu XX stoljeća nije se zbog velikih ratnih gubitaka i masovne prekomorske i slabije kasnije kontinentalne emigracije odrazio u odgovarajućem povećanju broja stanovništva. Razvoj proizvodnih snaga općenito zaostaje za demografskim razvojem, pa su promjene u ekonomskom sastavu stanovništva u pore-

đenju s nizom razvijenih evropskih zemalja zakasnile i odvijale se vrlo sporo. Budući da industrija i ostale nepoljoprivredne djelatnosti nisu bile u stanju apsorbirati viškove priraslog stanovništva, brzo se povećava agrarna prenaseljenost. Iako male, promjene socijalne strukture stanovništva nisu se stoga odvijale ravnomjerno u svim krajevima Jugoslavenskog teritorija, čime su osjetno naglašene regionalne razlike. Autor ističe da je SSSR-u trebalo 43 godine da udio poljoprivredno aktivnog stanovništva svede od 75% na 43%, to isto se dogodilo u USA za oko 75 godina, u Francuskoj za 110 godina, a u Jugoslaviji će vjerovatno trebati između 35 i 40 godina da postigne isti broj razvitka podjele rada.

Poglavlja o migracijama stanovništva u Jugoslaviji predstavljaju dragocijen i vrlo dobro dokumentiran prilog poznavanju ove tako važne suvremene problematike. Naravno, čito je značajno V poglavlje o problemima urbanizacije i odnosa gradskog i seoskog stanovništva. Autor je na osnovu svojih ranijih radova prvi puta u našoj literaturi primijenio korelativni kriterij ukupnog broja stanovnika i postotaka poljoprivrednika za izdvajanje gradskih, seoskih i mješovitih naselja. Jugoslavija s 22% gradskog stanovništva je još uvijek jedna od najmanje urbaniziranih zemalja u Evropi. Vrlo su značajni podaci koje autor daje o stupnju i tempu urbanizacije pojedinih dijelova Jugoslavije. S pravom se ističe da sadašnji stupanj urbanizacije pojedinih dijelova Jugoslavije (npr. NR Makedonija ima 26,6% gradskog stanovništva prema 24,3% NR Hrvatske i 22,1% NR Slovenije) ne odgovara stupnju razvoja proizvodnih snaga u nepoljoprivrednom sektoru.

Iako je naše stanovništvo u upoređenju s brojnim drugim državama mlado, konstatira se relativno smanjivanje mladog stanovništva (grupa od 0—14 godina starosti) i porast stanovništva starosne grupe od 15 do 64 godina. Za budućih četiri do pet godina smanjiti će se porast starosne grupe aktivnog stanovništva od 15—64 godine. Opće starenje i porast ženskog agrarnog stanovništva zbog migracije muške radne snage u gradove također će se pojačati i zato treba predvidjeti veće učešće ženske radne snage u industriji.

Ekonomski sastav stanovništva, problematika radne snage a osobito poljoprivrednog stanovništva prikazani su izvanredno jasno i dokumentarno. Autor ističe da zaposlenost u neprivrednim djelatnostima, a posebno u državnoj upravi ne odgovara stvarnim ekonomskim mogućnostima Jugoslavije.

Povećanje proizvodnje, upotreba akumulatora i porast privrednih kapaciteta moraju računati s 250—350.000 novih stanovnika godišnje. Osim toga treba stvoriti uslove za produktivniji rad 5 milijuna aktivnih stanovnika u poljoprivredi, od kojih jedan milijon i po treba perspektivno zaposliti u nepoljoprivrednim aktivnostima. Ostvarenje ovih velikih začatka olakšano je brzim usponom privrede koji nadmašuje porast stanovništva. Troškovi svakog novog radnog mjesta u industriji došću 3 milijuna dinara, pa ako su proizvodni fondovi naše industrije uvećani za 2,5 puta u odnosu na stanje prije rata, oni mogu perspektivno zaposliti samo oko 150.000 novih radnika. Brojnost i kvaliteta stanovništva pružaju velike mogućnosti i širok izbor metoda za unapređenje privrede, pored jedinog prevođenja radne snage iz poljoprivrede u industriju, postoji vrlo široka skala drugih mogućnosti produktivnije aktivizacije stanovništva u raznim privrednim sektorima.

Na kraju je dan opširan popis naše i strane literature o problematiki stanovništva i radne snage te napomene o statističkim podacima i metodama kojima se autor služio.

V. Rogić

MARASOVIĆ T. Razvoj stambene kuće u Splitu od ranog Srednjeg vijeka do danas. Zbornik Društva inženjera i tehničara, str. 97—110, Split, 1958.

Prva faza u razvoju stambene kuće u Splitu ide od prvog naseljavanja solinskih izbjeglica do širenja izvan zidina Dioklecijanove palače tj. do autonomne komune. Tada su pojedini patriciji adaptirali careve apartmane ili sagradili poñeku novu palaču. Iz tog vremena posebno nas interesiraju građanske i pučke kuće namijenjene stanovanju širih slojeva.

Nedavno je otkrivena jugoistočno od Vestibula predromantička kuća. Vanjski zid Dioklecijanovih apartmana i vanjski istočni zid Vestibula iskorišćeni su zidovi kuće, ali je unutrašnji raspored nestao. To je bila obiteljska dvokatnica, koju ćemo sreñati s malim varijantama u broju katova i stilskih elemenata do najnovijih dana. U prizemlju je ulazni prostor i konoba, u prvom katu spavaći prostor a u drugom (visoko potkrovlje) kuhinja.

Stvaranjem komune u XII stoljeću nastao je ekonomski i kulturno umjetnički procvat, koji je utjecao na razvitak graditeljske djelatnosti. Područje Dioklecijanove palače bilo je gusto ispunjeno stambenim

objektima, pa se grad širio od XII.—XIV. stoljeća takođe i izvan palače prema zapadu. Unutar i izvan palače registrirano je oko 70 stambenih kuća. To su uglavnom, kao u prvom slučaju, kamene dvokatnice pretežno kvadratičnog tlocrta s jednim ili rijede dva otvora na svakom katu.

Tehnika zida i elementi ukrasa ovisili su o financijskim mogućnostima vlasnika. Autor opisuje kao primjere kuće: Usred Geta 3, u Krešimirovoj ulici (porušena 1932.) i Bogumilskoj ulici 8. Rana gotika je ulazila postepeno od početka 14 stoljeća. Primjeri su uzeti od kuća Vestibul 4 i Bodsanske ulice 9. Međutim unutarnji raspored je ostao uglavnom isti.

Dolaskom Mletačke vlasti u XV. stoljeću nastaje nov razvoj stambene kuće. Tipu palače se pripisuje izmjena tlocrtne sheme s atrijem u središtu, veća visina katova i dr. Za stanovanje širih slojeva zadržan je i dalje dotadani tip male i uske vertikalne obiteljske stambene jedinice, a mjenjaju se samo dekorativni oblici. (primjer kuće Vestibul 5 i na Pavlinovićevoj poljani, a za barokni primjer kuća na Radićevom trgu). Biforu na II. katu zamjenjuje balkon, koji se od sada sve češće javlja. Kontinuitet se nastavlja u stanovima na jednom katu. Prema nadvratniku i nadprozorniku autor neke kuće datira u XVII. i XVIII. stoljeću. Za razliku od dotadanje vertikalne kuće, stambeni prostori se sada nižu horizontalno uz glavno pročelje dok je stubište zaseban element pristupačan svim etažama. U nekim »raskošnijim« primjerima javljaju se balkoni na oba kata, a odgovaraju prostorijama za spavanje i naročito novoj sobi za primanje.

Istodobno se javljaju stambene pučke kuće u predgradima, koja se od XVII. stoljeća spajaju s gradom. Unatoč skromnih dimenzija i primitivnoj izradbi to su slikovite kuće sa izvanredno funkcionalnim rješenjima. Kako se život težaka i ribara nije mjenjao, kuće su u osnovnim elementima ostale do najnovijih vremena nepromijenjene. Najčešće su jednokatnice sa konobom u prizemlju, a sav ostali prostor s kuhinjom je na katu. Na kat vode vanjske stepenice i balatura iznad ulaza u konobu. Stale za stoku su posebne jedinice u kući. Posebna karakteristika je dvor često zatvoren.

S padom Venecije i pojavom građanske klase, jača građevna djelatnost, što se odrazilo u podizanju višekatnica s najamnim stanovima. To su objekti sagradeni djelom staroga grada, ali još češće izvan te jezgre. Početkom XX. stoljeća, pored građanske kuće, nastavljen je po istoj tradiciji do kraja I. Svjetskog rata podižu se i građanske vile izvan staroga centra.

Nagli razvoj rata između dva svjetska rata izazvao je jaču stambenu izgradnju. Beton i armirani beton potiskuju kamen, što se znatno odrazilo u razvitku kuće. Stambenu izgradnju investiraju skoro isključivo privatnici rukovođeni dobrim dijelom spekulativnim razlozima što se odražava u tipu najamne zgrade. Obiteljske građanske kuće Srednjevjekovnog tipa javljaju se uglavnom na vanjskom rubu.

Razvoj suvremene kuće autor dijeli na tri etape: prva poslijeratni izgradnja, jači razvoj stambene arhitekture poslijeratnih godina i suvremene napore za ekonomičnim stanom.

Pored proučavanja obiteljske građanske kuće, poželjno i svrsishodno bi bilo, da se autor detaljnije pozabavio i tipom težačke (pučke) kuće u bivšim predgrađima.

A. Jutronić

MIRKOVIC M., Poljoprivreda Italije. Poljoprivredni nakladni zavod, str. 216. Zagreb 1956.

Vrijedna i sadržajem bogata studija je plod autorovih istraživanja iz autopisije, manjim dijelom prije rata, a najviše poslije rata, naročito 1951. godine, kada je autor bio u mogućnosti da duljim boravkom u različitim dijelovima Italije produbi ranije započeta agrarno-ekonomska proučavanja.

Svoja izlaganja Mirković je podijelio u četiri poglavlja: poljoprivredna proizvodnja, agrarno-proizvodni odnosi, poljoprivreda prema tržištu i agrarno-ekonomska istraživanja, unutar kojih je razradio pitanja karakteristična za pojedina poglavlja. Za geografata bit će od najvećeg interesa prvo poglavlje: poljoprivredna proizvodnja.

U uvodu Mirković iznosi osnovne geografske podatke, prema kojima 1954. godine Italija je imala 47 milijuna stanovnika na svega 13 milijuna ha usjevne površine, što je u cjelini još uvijek vrlo malo, makar usjevnu površinu dopunjuje 2,3 milijuna ha voćnjaka i vinograda. Izvoz voća i povrća je po vrijednosti znatno veći u pojedinim godinama, čak i dva puta veći od vrijednosti onih količina pšenice, koju Italija mora uvoziti.

Raspolažući s izvozom specijalnih agrarnih proizvoda, a imajući brojčano tri puta veće stanovništvo od Jugoslavije, Italija posljednjih godina, 1953. i 1954. ne uvozi godišnje u apsolutnim količinama znatno veće količine pšenice od onih, koje uvozi naša zemlja. Italija, osim toga podmiruje čitavo svoje stanovništvo mlijekom i mliječnim proizvodima, a ima i znatne količine izvoznih viškova u kvalitetnim sirevima

i u drugim specijaliziranim proizvodima: vinu, konoplji i riži.

Vrijednost izvoza poljoprivrednih proizvoda bila je u drugoj polovici 19. stoljeća znatno veća od vrijednosti njihova uvoza. Ali krajem istog stoljeća počinje se uvoziti pšenica i od 1895. godine vrijednost izvoza nije u stanju da pokrije vrijednost uvoza poljoprivrednih proizvoda. Borba, povedena za smanjenje pasivnosti vanjsko-trgovinske bilanse agrarnim proizvodima povećanjem vlastite proizvodnje je trajna oznaka privrednog procesa i privredne politike Italije.

Kao očiti dokaz povećanja poljoprivredne proizvodnje je trajna oznaka privrednog procesa i privredne politike Italije.

Kao očiti dokaz povećanja poljoprivredne proizvodnje, treba istaći da je npr. proizvodnja pšenice stalno raste, tako je 1953. godine iznosila 90,4 milijuna mc, iako talijansko stanovništvo stalno raste, pasiva vanjsko-trgovinske bilanse poljoprivrednih proizvoda ne raste, nego pokazuje tendenciju smanjenja.

Površina pod pšenicom kreće se između 4,5 i 5 milijuna ha, pod raži oko 100.000 ha, ječmom 250.000 ha, zobu 450.000 ha, kukuruzom 1,3 milijuna ha, šećernom repom 222.000 ha. Površina pod rižom povećala se kroz desetogodišnje radoblje od 128.000 ha (1932) na 174.000 ha (1952.), pod čistim vinogradom 1 milijun ha, u mješanoj kulturi 3 milijuna ha, pod čistom maslinom 800.000 ha, pod maslinom u mješanoj kulturi 1,3 milijuna ha. Na prostoru od 30 milijuna ha postoji ne samo bogata, nego i raznovrsna poljoprivredna proizvodnja kakvu nije moguće naći nigdje u svijetu na tako razmjerno malom prostoru. Ovi proizvodni uspjesi ne mogu se zahvatiti samo pedološko-klimatskim i visinskim uvjetima, koji nisu idealni osim u lombardsko-padskoj nizini.

Usljed nepogodne konfiguracije tla, mehanizacija poljoprivrede u Italiji ne napreduje. Godine 1954. iznosio je broj traktora 130.000, a godišnja proizvodnja traktora oko 15.000 kom, dok je godišnja proizvodnja drugih poljoprivrednih strojeva oko 100.000 kom. Glavna vuča u poljoprivredi je govedo, kojih je 1951. g. bilo 8,3 milijuna. Od 790.000 konja bilo je zaposleno u poljoprivredi 630.000.

Talijanska poljoprivreda je izrazito intenzivna. Godine 1951. poljoprivredni udio je bio 41,5% čitavog aktivnog stanovništva. Od 8,7 milijuna osoba aktivno zaposlenih u poljoprivredi, blizu 6 milijuna ili dvije trećine (66%) ne obrađuje svoju nego tuđu zemlju. Poljoprivredni radnici i napoličari su prvorazredni stručni radnici, kvalifici-

rani samo za neke funkcije, ali obično ne samo za jedan posao.

U završnim odeljcima Mirković je mnogo pažnje posvetio oblicima i organizaciji poljoprivredne proizvodnje, geografskoj rasprostranjenosti seljačkog vlasništva zemljišta, kao i razmatranju o kategorijama zemljišnog posjeda prema katastarskom prinosu. Autor ističe značajnu ulogu države u razvoju poljoprivredne proizvodnje, koja se rukovodi osnovnim agronomskim načelom: očuvati ili povećati rodnost zemljišta. U krajnjoj liniji sve to ukazuje, da je ljudski faktor poljoprivrednoj proizvodnji Italije odlučujući.

U razdoblju, kada naša zemlja poduzima značajne mjere za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, ova studija, koju je autor popratio brojnim tabelama i obilnom dokumentacijom, dobro će nam poslužiti, da u mnogočemu koristimo velika iskustva Italije.

B. Pleše

NEDELA — DEVIDE D., Nalazi globotrunkana u Medvednici, Zrinjskoj Gori, Boki Kotorskoj i okolici Budve. Geološki Vjesnik, sv. 5—7 za god 1951—53; str. 299—315, Zagreb 1954.

Autor se već duže vremena bavi istraživanjima stratigrafskih i tektonskih odnosa gornje krede Medvednice. Kako su vapnenačke stijene siromašne makrofosilima to ih je ova savjesna istraživačica mikroskopski istraživala. Tom sigurnom metodom, a na brojnim izbruscima s raznih tačaka Medvedničkog prigorja, uspjelo joj je utvrditi prisustvo globotrunkana, najvažnijih malih foraminifera gornje krede. Zatim je na isti način, a uz pomoć globotrunkana pobliže odredila starost pločastih, djelomice laporovih vapnenaca uz potok Stupnicu na južnim padinama Zrinjske Gore.

Mikroskopski su analizirani i uzorci vapnenaca s ulošcima rožnaca iz vrmačkih kamenoloma u Boki Kotorskoj. I ovom je prilikom sigurno dokazano, da je u seriji pločastih vapnenaca u rožnacima zastupana i gornja krede.

Ovi su nalazi od velikog geološkog značenja, jer su konačno stratigrafski determinirane klastične serije vrlo složenih gornjo-krednih slojeva.

Otkrića globotrunkana u nečistim vapnencima Medvednice i Zrinske Gore su prvi nalazi te vrste u Hrvatskoj, a njihovo prisustvo u klastičnim sedimentima Boke Kotorske je prvi nalaz ovih fosila duž naše obale. Na taj način riješeno je definitivno pitanje starosti znatno rasprostranjenih

vapnenačkih sedimenata u rožnacima, koji su se redovito smatrali za trijasko tvorevine.

Istraživanja Nedele Donate su pokazala, kako se ne smije zaključivati o starosti stijena isključivo na temelju litoloških analogija ili superpozicije slojeva, već da je nužna primjena paleontološke metode tj. prisustvo fosila ili bar otisaka, šta više, ako ih nema na površini, da se uz pomoć mikroskopskog pregleda može utvrditi starost stijena.

J. Riđanović

PERUNICIC B., Srpsko srednjevekovno selo. Biblioteka Kolarčevog narodnog univerziteta, Broj 106, Beograd 1956, str. 1—96.

Privredno-geografske i antropogeografske odlike naših sela u prošlosti nisu mnogo proučavane. Zato je knjižica B. Peruničića dobrodošla, jer predstavlja značajan prilog te vrste. Pri sastavljanju knjižice korišćene su razne crkvene povelje, Dušanov zakonik i ostali izvori; njihov popis dat je na kraju rada.

U prvom delu pisac prikazuje feudalnu strukturu zemljišne svojine. Tu je reč o teritorijalnoj organizaciji i raspodeli zemlje, zatim o društvenoj i ekonomskoj diferencijaciji naroda za vreme nemanjićskog perioda. Iza toga nastaje prikaz strukture zemljišne svojine za vreme turske vladavine. U ovom odeljku poseban interes privlači prikazivanje deobe srpske zemlje na sandžake, nahije i knežine, zatim organizovanje spahiluka, pojava čitluk-sahibija, kućnih zadržuga, izlaganje u dažbinama, koje je morao srpski seljak davati Turcima itd.

Pažnju geografa naročito zadržava drugi deo rada B. Peruničića. Tu je pod naslovom »Razvitak materijalne kulture« reč o zemljoradnji i stočarstvu (str. 51—82), o poljoprivrednim alatima o oruđu, zatim o kući, odelu i hrani. Pisac iznosi da je stočarstvo bilo osnovica privrednog života kod Srba pre Nemanje. Ali Nemanja je u tome učinio krupan zaokret razdeobom zemlje na vladaočeva, privatna i crkvena vlasništva, i vezivanjem seljaka za gospodarevu zemlju. Posle dolaska Turaka Srbi su počeli napuštati zemljoradnju i vraćati se stočarstvu. Pustom, koja je nastala dolaskom Turaka, uslovlila je bujanje šuma.

Pišćeva prikazivanja glavnih privrednih grana u srednjem vijeku i kasnije osnovana su na važnim činjenicama. Ta će izlaganja pomoći istraživačima seoskih naselja da se mogu snaći i bez glomazne i razbacane istorijske literature.

J. F. Trifunosti

PETKOVIC K. V., *Neue Erkenntnisse über den Bau der Dinariden*. Jahrbuch der Geologischen Bundesanstalt sv. 101 br. 1, str. 1—24 i dvije table u prilogu. Beč 1958.

Veoma zanimljiv rad, koji je odmah u početku privukao veliku pažnju, predstavlja prilog diskusiji o značajnom pitanju. Sažeta izlaganja uspješto su predočena sa dvije table u prilogu. Kako se radi o problemu »svjetskog značaja« treba mu posvetiti i odgovarajuću pažnju.

Prema ovom shvaćanju, u poređenju s klasičnim gledanjima, Dinaridi su znatno prošireni a rodopska masa svedena na relativno uski pojas. Prostrana »unutrašnja dinarska zona« bi zahvaćala široki pojas srednje Makedonije, zapadne Srbije, sjeverne Hrvatske i srednje Slovenije. Suprotno Koberovom zastupanju uloge »ožiljka« (Narbe) autor odlučno zastupa postojanje rodopske mase.

Posebnu pažnju privlači autorovo već poznato zastupanje tektonike pokrova u Dinaridima nasuprot konstatacijama većine terenskih istraživača, koji su u ovom radu ponovljeno tretirani kao »geološki snimatelji« (Aufnahme Geologen). Na karti vidimo da pokrov visokog krša zahvaća glavninu naših tipičnih krških krajeva; autor ne može odrediti njegove međe i odnose te predpostavlja da je rekonstrukcija otežana posljedicama sekundarnih tektonskih pokreta. Realan dokaz za pokrov je profil iz bušotine u Crmnici. Neuvjerljivo je izdvajanje Biokova iz predpostavljenog pojasa navlake, jer je vjerovatno da tu ima bar lokalnih navlačenja. Uopće primorska autohtona zona je preširoka, jer su jedino u tim djelovima sigurno utvrđene lokalne navlake na pr. Učka (Salopek).

U ovom kratkom radu je obuhvaćena i raspravljena golema problematika, a u tekstu se više puta priznaje nedostatak potrebnih podataka ili se zaključuje prema vlastitom predviđanju. Zastupnici suprotnih gledanja i skromnijih zaključivanja zaslužili su više obzira. Tekst se više puta poziva na autore koji nisu navedeni u popisu literature, a tamo ima i onih koji se ne spominju u tekstu. Ne navode se autori koji su tretirane probleme raspravljali (M. Salopek, L. Rutten, J. Poljak i dr.) i imali drugačija shvaćanja. Istina, traži (str. 2) korigiranje gledanja holandskih geologa, ali nije jasno zašto. Prof. L. Rutten je, na osnovu detaljnijih geoloških istraživanja između Krke i Neretve tvrdio, »pokreti nabiranja su vršeni prema SW i S i dolazilo je lokalno do navlaka,

ali nema ni traga regionalnih šarijaža alpskog karaktera«.

Veoma zanimljivi poprečni profil i karta u prilogu više su bili dokaz ljušturine građe nego li regionalnih šarijaža.

Autor neobično i nelogično upotrebljava geografsku nomenklaturu na pr. Slovenija nije korelativan pojam Srbiji i Sloveniji a očito ne odgovara ni onome, što se želi u tekstu kazati. Trebalo bi bar za inostranu publiku paziti da se upotrebljava adekvatna nomenklatura.

Ovaj rad zaslužuje pažnju svakoga onoga tko se zanima za važne probleme, o kojima raspravlja. Vjerujemo da će poći i potrebnu diskusiju i dalje raščišćavanje.

J. Roglić

POLJAK J., *Razvoj morfologije i hidrogeologije u dolomitima dinarskog krša*, Geološki Vjesnik, svezak XI god. 1957, str. 1—20 i 7 str. fotodokumentacije. Zagreb 1958. g.

Rad se sastoji iz 3 dijela. U prvom je prikazana nejednaka razvijenost glavnih oblika Dinarskog krša, a posebnim osvrtom na dolomitne stijene. Prof. Poljak navodi niz lokaliteta, gdje su krški oblici, počev od jama i škrapa preko ponikava i uvala uključujući i polja razvijeni u dolomitima. Prema tome, ne nalazi uvjerljivih razloga zbog kojih bi se dolomiti morali odvajati od vapnenaca u reljefnim osobinama. Tačno je, da dolomiti imaju neznatno izmijenjen rudni sastav, ali to nema osobitog uticaja na razvitak reljefa. Neprirrodno bi bilo, da snažni činioci rastrožbe i tektonike ne bi ostavili vidljivih tragova na dolomitima, koji su rašireni neposredno uz vapnenačke stijene.

Međutim, uočava se da na karbonatnim stijenama oblici krša nisu uvijek jednako razvijeni. Izražajnost formi je redovito promjenjiva i prema prof. Poljaku ovisna je prvenstveno o jakosti tektonskih pokreta na pojedinim odsječcima kamenja. Nadalje se logički zaključuje, što su tektonski pokreti bili jači, to je i razlomljenost stijena bila veća, a s time su stvoreni i povoljniji uvjeti za koroziju i ostale čimbenike rastrožbe.

Na taj se način postanak većine oblika u kršu objašnjava tektonskom predispozicijom. Ali kod toga se ne smiju podcijeniti procesi tipični za krš. Na primjer u evoluciji ponikava najčešće su prioritetni korozivni procesi, jer ima terena koji su tektonski neporemećeni, a na njima se susreću potpuno razvijene ponikve.

Najveću pažnju privlači dio rada u kojem se podrobno razmatra sastav i struk-

tura dolomita. F. Tućana, je na osnovi kemijskog, mikroskopskog i eksperimentalnog istraživanja dolomita Dinarskog krša istaknuo značenje strukture i precizirao njenu ulogu. Izgleda da se strukturi nije pridavala potrebna važnost, a ona je presudan faktor, koji utječe na reljefne i hidrogeološke osobine stijena.

Na brojnim primjerima iz našeg krša i njegovog podzemlja, priznati tektoničar i iskusni terenac, prof. Poljak zaključuje, da se dolomiti Dinarskog krša ponašaju jedanput kao propusno kamenje, drugi puta kao manje propusno i treći puta kao gotovo nepropusno kamenje. Prema tome, nisu imali pravo ni Grund, ni Katzer, prvi je tvrdio da je dolomit nepropusan i stoga nesposoban za oblikovanje krša, dok je drugi zastupao da je dolomit jače razlomljen i više porozan od vapnenca. Ovakva jednostrana gledanja su nepravilna, ne odgovaraju stvarnosti i rezultiraju su nedovoljnog poznavanja krša.

Ovaj opsegom mali rad ima najveće značenje za praktičare, kod raznovrsnih građevinskih radova i tehničkih zahvata, a od neprocjenjive je vrijednosti za sve one koji se bave izučavanjem krša ili njegovih pojedinih dijelova.

Josip Riđanović

PUSIĆ B. i KURTAGIĆ M., Tla Istre. Zemljište i Biljke, VII, 1—3. pp. 63—82. Prvi Kongres Jug. društva za ispitivanje zemljišta u Portorožu (1955), Beograd, 1958.

Na osnovu terenskih ispitivanja u 1953. god. referenti su iznesli pregled najvažnijih tipova i varijeta tala Istre. Na postanak i razvoj tala utjecali su: klima, vegetacija, litološki substrat i čovjek.

Tla Istre su svrstana u pet većih skupina:

1. Tla na vapnencima; a) Istarske crvenice, b) Brdske i planinske crnice; 2. Tla na eocenskim vapnencima; 3. Tla na ilišu (eocenskim laporima i pješčenjacima); 4. Tla na kvartarnim pjeskovito-lesnim nanosima; 5. Tla na fluvijalno-diluvijalnim nanosima.

Za svaku skupinu tala izneseni su uslovi postanka i razvoja (pedogenetski faktori), svojstva, raširenost (horizontalna i vertikalna) i eventualna upotreba.

Ovo je prvi cjeloviti rad o tlima Istre.

J. Kovačević

RADOVANOVIC V., Jovan Cvijić, str. 222, Beograd 1958.

O životnom djelu Jovana Cvijića pisali su kod nas i u inozemstvu mnogi naši i

strani naučni, kulturni i javni radnici. Njegovu mnogostruku naučnu i javnu djelatnost pored mnogih drugih, prikazali su u posebnim prigodnim člancima geografi J. Daneš, F. Mahaček, E. de Marton, a od naših geologa B. Milojević, P. Jovanović i dr.

Ličnost Jovana Cvijića privlačila je posebnu pažnju i interes njegova nedavno preminulog učenika prof. Vojislava Radovanovića, koji je o njemu objavio više članaka. Na kraju je V. Radovanović, kao jedan od najboljih poznavalaca Cvijića, obradio i u posebnoj knjižici životni put i naučni rad ovog »nestora balkanske geografije, eminentnog naučnika svjetskog glasa, velikog inicijatora i organizatora, naučnika koji se neumorno zalagao za širenje naučne istine i podizanje kulture.«

Autor je izložio život i razjasnio Cvijićev obilan naučni rad znalački u sedam poglavlja. Kao uvod za razumijevanje Cvijićeve karaktera i rada, V. Radovanović je izložio opširnije njegovo djetinjstvo kao siromašnog učenika i bitne momente moralnog, političkog i intelektualnog sazrijevanja. Iz kasnijeg vremena V. Radovanović je prikazao Cvijićeve geografsko-etnografska proučavanja Balkanskog poluočeka, V. Radovanović je prikazao Cvijićeve antropogeografska i etnografska istraživanja, čemu je dao i akcenat, mada nije ispuatio iz vida Cvijićevu djelatnost i na polju geomorfologije i tehnike.

Dosta je prostora dano i Cvijićevoj nastavničkoj aktivnosti na katedri geografije, čiji je on bio osnivač, kao i uopće na Univerzitetu, kao čovjeku koji je odgojio niz generacija današnjih geografa.

U završnim poglavljima autor je istaknuo širinu Cvijićevih naučnih pogleda, njegovu zainteresiranost za raznovrsne pojave i zbivanja iz bliže i dalje historijske prošlosti balkanskih naroda, njegovu objektivnost kao i počasti i priznanja koja je dobio za svoj naučni rad.

U knjizi se manje govori o Cvijiću kao javnom radniku, iako je i ta njegova aktivnost, naročito za vrijeme Prvog svjetskog rata bila velika, pri čemu i sveukupni profil Cvijićev dobio na svojoj zaokruženosti i cjelovitosti. V. Radovanović je objasnio obilan i raznovrsni naučni rad Cvijićev ugodnim stilom, kako bi i šira javnost mogla upoznati Cvijića i njegovo djelo.

B. Pleše

RITER — STUDNICKA H., Flora i vegetacija na dolomitima Bosne i Hercegovine. Godišnjak Biološkog instituta IX, 1/2, 73—122. Sarajevo, 1956.

Floriste, a naročito geobotaničare je privlačila i privlači specifična flora dolomita. Autorica je obradila floru i vegetaciju na dolomitima u području Konjica.

Dolomiti se u mnogočemu razlikuju od vapnenca; imaju veću tvrdoću i krtost ali slabiju koherenciju, te podležu brzom fizikalnom trošenju, pri čemu se raspadaju u oštrobrdno kamenje. Dolomiti su manje nego vapnenca otporni na eroziju. Tlo, nastalo trošenjem dolomita je manje plodno, nego tlo nastalo trošenjem vapnenca.

Općenito uzevši staništa na dolomitima nepovoljna su za biljke. Kao na izrazito ekstremnim staništima dolaze stare, u većini slučajeva endemne vrste.

Neke vrste kao npr. *Thymus quereopunctatus* imaju srodnike na Balearskim otocima i otoku Marittimo kod Sicilije. Stari je endem *Alyssum snoellendorffianum*. Neendemni su *Centaurea triumfetti* var. *pseudomontana*, *Calamintha alpina* var. *orientalis*, *Orchis pauciflorus* var. *Zlatari*, *Dianthus prenyus* i dr.

Cijelo područje je pod jakim utjecajem erozije i preljerane ispaše. Pionirska vegetacija goleti je *Alysetum snoellendorffiani*, koji pripada svezi *Chrysopogoneto-Satureion subspicatae*, a pionirska šuma je asocijacija *Querceto-Ostryetum carpinifoliae*.

ROGIĆ V., Geografski osnovi stočarskih veza Like i Dalmacije. Zbornik Zagrebačke klasične gimnazije 1607—1957. pp. 705—714. Zagreb, 1957.

U kratkoj raspravi su izloženi geografski osnovi stočarskih veza (kretanja) između Like i Sjeverne Dalmacije. U području Mediterana kao i ovom području postoji tzv. tradicionalno transhumantno stočarsko kretanje. U pravilu u toku ljeta za ekstremno vegetacione suhe periode mediteranski i submediteranski stočari sele se sa stokom na humidnije planine. U ljeti je obratan pravac selenja tj. vraćanje u primorje, a ujedno preko zime dolaze u toplije litoralno područje stočari iz humidnog zaleda. Ovaj tip stočarenja bio je u prošlosti organiziran i statuarano utvrđen između stočara sjeverne Dalmacije i Like.

Današnje stanje je takvo, da u stvari samo Dalmatinci dolaze na ispašu u Liku (Velebit) u toku vegetacione periode. U Lici je ovako pokretno stočarstvo u toku XVIII. stoljeća praktično izostalo. Iza turske okupacije ratarstvo (nova kultura krumpir) se je ojačalo, te se je sa pokretnog prešlo na stabilno stočarstvo. Naprotiv, oskudica keme u sušnom ljetu sili i danas Dalmatince na stočarska kretanja.

J. Kovačević

RUBIĆ I. Značenje regije Splita i regije Ploča za zapadnu i srednju Bosnu. Željezničke veze Srednje Bosne s morem. Izdanje Trgovinske komore, str. 192—209, Split, 1957.

Nakon uvodnih razmatranja o osnovnim crtama planinskog reljefa i prometnim magistralama Jugoslavije, pisac nas informira o razvedenosti jadranske obale i ukazuje na preduvjete, koji utječu na ekonomsko značenje i razvoj svake luke. Po podacima o prometu brodova i robe naših luka, najveću važnost ima Rijeka, njen je uspon i razvoj uvjetovan prostranim zaledem, za razliku od Splita, čije značenje proizlazi iz njegovog autohtonog prometa.

Regija Splita pruža se i obuhvaća u glavnim crtama područje od rijeke Bulišnice i Krke na sjeverozapadu do donje Neretve (od Mostara do ušća Neretve) na jugoistoku, od rijeke Vrbasa (od njezina izvorišta do Jajca) na sjeveroistoku, te od vanjskog niza otoka (Korčule, Hvara, Visa, Biševa, Palagruže) na jugu. Središte tom velikom gravitacionom prostoru od gotovo 10.000 km² je grad Split.

Na temelju fizičko-geografskih faktora, dr. Rubić je podijelio splitsku regiju u četiri mikroregije: u kontinentalno-primorsku, otočnu, zagorsku i gornjačku ili zapadno-bosansku, dajući svakoj od njih obilježja i specifičnosti koje ih karakteriziraju. Osobito se ističe kontinentalno-primorska mikroregija Splita, koja je svojom aglomeracijom stanovništva, industrijsko-prometnim funkcijama druga po demografskoj snazi u NR Hrvatskoj iza Zagreba, te je ujedno i gravitaciono središte ostalih triju mikroregija, ne toliko svojom malom aglomeracijom stanovništva, koliko morfološkim karakteristikama (polja i planine, koja se pružaju dinarskim smjerom) ekonomskim potencijalom. Ovaj kraj se ističe rudnim bogatstvom (ugljen, azbest, lapor), zatim plodnim livadama i pašnjacima, bogatim crnogoričnim šumama te razvijenim stočarstvom. Postoje i odlični uvjeti za razvoj energetike u ovom kraju kao i industrije, što ovisi o prometno-željezničkom povezivanju sa Splitom.

Poslije oslobođenja znatno je napredovala rudarsko-industrijska regija gornjeg Vrbasa (od Jajca preko Bugojna do Gornjeg Vakufa), zatim Vrhbosanska regija od Zenice do Sarajeva, te spojnica između Vrhbosanske i Gornjovrbanske regije duž Lašve. Za svaku od njih, dr. Rubić daje ekonomska obilježja, a u jedno iznosi i bitne karakteristike uskotračne željezničke pruge Sarajevo — Ploče i same luke Ploče, te ističe njene nepovoljne prirodne uvjete.

Postavlja se pitanje, na koju luku da se osloni ovo rudarsko-industrijsko zaleđe, na Split ili Ploče. Na temelju iznesenih momenta, dr. Rubić dolazi do zaključka, da bi, ukoliko prihvatiti luka Ploče, tada trebalo graditi ne samo normalnotračnu prugu već i samu luku i grad, što u znatnoj mjeri povisuje investicijska sredstva. Ako se prihvatiti luka Split, onda treba izgraditi samo prugu, jer ostali elementi već postoje. Split rješava problem luke i za gornjačku regiju, koja bi željezničkom prugom Split—Livno—Bugojno—Lašva u mnogočemu znatno unaprijedila ovaj kraj.

B. Pleše

RUKAVINA P.: Geodetski radovi na području Dalmacije. Zbornik Društva inženjera i tehničara, str. 689—696, Split, 1958.

Za cijeli teritorij NRH imamo stare katarske mape izrađene pred više od 90 godina. Ove mape ne odgovaraju današnjem stanju. Nemaju ni visinske predstave. Mjerilo im je 1:2.880, a za sjevernu Dalmaciju 1:2.904 (zapravo 1:904,17), te nije podosno za detaljna projektiranja.

Oblasni geodetski zavod za Dalmaciju je osnovan 1946. Još u svibnju 1945 odlukom ZAVNOH-a bio je osnovan tečaj za tehničke pomoćnike u Bolu na Braču.

Radovi izvršeni od 1945 do 1955 kroz jedan decenij, mogu se svrstati u tri grupe: radovi primjenjene geodezije, osnovni geodetski radovi i revizija katastra.

Godine 1947 bilo je odlučeno da se za čitavu FNRJ izradi karta 1:5000. Za ovu kartu izvršen je na području Dalmacije primjer Sinjskog polja.

Svi naši gradovi i ostala naselja imaju stare planove, pa su za neka mjesta pantografiranjem izrađeni planovi 1:1440.

Odlučeno je prići sistematskom premjeru većih gradova i mjesta. Radovi su vršeni za općinu Šibenik, Zadar, Split, Dubrovnik, Benkovac i Knin u mjerilu 1:1000, ali u Zadru za izmjenu blokova i objekata, takođe i u mjerilu 1:500 (7 listova).

A. Jutronić

RUSIC B., Beleške o najnovijim naseljenicima iz Makedonije u sedam sela vršačkog dela Banata. Posebna izdanja Matice srpske Novi Sad 1598, str. 1—70.

U ovoj knjižici autor govori o posleratnim doseljenicima iz NR Makedonije (svuga 353 porodica) naseljenim u okolini Vršca, i to u selima: Gudurici, Velikom Središtu, Plandištu, Velikoj Gredi, Hajdučici,

Starom Lescu i Dužinama. Ispitivanja su vršena 1956 godine.

Pisac je na ispitivanjima prikupio raznovrstnu građu koju je obradio u nekoliko odeljaka. Najpre je u posebnom odeljku dat prikaz glavnijih odlika oblasti Makedonije iz kojih potiču doseljenici. Te oblasti su: Slavište, Zegligovo, Skopska kotlina, Polog, Poreče, Kičevija, Zeleznik, Lebarca i druge.

U narednim posebnih odeljcima izloženi su glavni uzroci koji su uslovlili pomenuta doseljavanja u okolicu Vršca. Zatim je dat prikaz vremena doseljavanja i broj naseljenika, pa prikaz naknadnih premeštanja pojedinih naseljenika, neka njihova vraćanja u stari kraj itd.

Najviše interesa pobuđuje onaj odeljak u kome se govori o životu doseljenika u novoj sredini. Tu je pisac sa dosta podataka prikazao razne faze kroz koje su prolazili doseljenici dok su se navikli na svoju novu sredinu. Doseljenici iz Makedonije postepeno gube odlike, koje su imali u starim krajevima i izjednačuju se sa većinom ostalog stanovništva koje je zatečeno u banatskim naseljima.

Posebni deo knjižice (str. 32—70) sastoji se iz pojedinačnog pregleda naseljenika iz Makedonije u sedam sela vršačkog dela Banata. Tu je za svako doseljeničko domaćinstvo označeno: ime i prezime starešine, kraj i selo odakle se doselio, sa koliko ukučana je došao, koliko je sada ukučana, zatim je označeno koliko je zemlje dobilo to domaćinstvo i drugo.

Iz svega što se nalazi u knjižici izlazi da je B. Ristić dao delo od znatnog naučnog interesa. On je prikupio raznovrstnu građu i na osnovu nje izveo je uverljive zaključke.

J. F. Triunovski

STEFANOVIC V., Zajednica bijelog bora (*Pinetum silvestris dinaricum prov.*) i neke njene karakteristike na području zapadne Bosne. Radovi poljoprivredno-šumarskog fakulteta. B. Šumarstvo, VII, 2. p. p. 201—220. Sarajevo, 1958.

U radu se iznose rezultati fitocenoloških istraživanja o bijelom boru u zapadno-bosanskim planinama (Šator, Staretina, Cin ear, Malovan, Kujače, Hrblijske planine). Ispitivanja su vršena u pojasu 1000—1500 m. Ispitivano područje je pod uticajem kontinentalne i submediteranske klime (prelazno područje). Staništa pod bijelim borom odlikuju se nizom specifičnosti i autor sastojine s bijelim borom izdvaja kao posebni tip šume *Pinetum silvestris dinaricum prov.*

Šuma *Pinetum silvestris dinaricum* na dolomitima je zastupana kao subasocijacija:

ericetosum (karakteristična vrsta *Erica carnea*), a na vapnencima je subasocijacija: *herbustum* (kao sekundarna suma).

Suma *Pinetum silvestris dinaricum* je unutar klimatske vegetacije jelovo-bukovih i smrčevih. Sastojine s bijelim borom su bogatije s termofilnim vrstama nego klimatojeve šume jelove-borove i smrčeve. S porastom nadmorske visine u šumi bijelog bora povećava se udio elemenata sveze *Vaccinium Piceion*, kao npr. *Vaccinium myrtillus*, *Pirola sekunda*, *Luzula silvestica*, *Picea excelsa*, *Rosa pendulina*, a opada prisutnost termofilnih vrsta sveze *Orneto-Ostryon*.

U katu drveća dominira bijeli bor, a uz njega smrča, jela, bukva, trepetiljka, rjeđe crni bor, javor, glavač i gorski javor.

Staništa s bijelim borom indiciraju ekstremnije uslove obzirom na ekspoziciju, debljinu tla, inklinaciju i dr. nego staništa pod jelom, smrčom i bukvom. Bijeli bor zbog raznolikosti edafskih uslova zastupljen je s nekoliko ekotipova.

Suma *Pinetum silvestris dinaricum* na dolomitu ili vapnencu u istraživanom području, a u pojasu iznad 1000 m, je prelaznog karaktera (kao sukcesija). Autor donekle tvrdi, da su trajni stadiji ove šume na toplijim grebenima.

J. Kovačević

STEFANOVIĆ V.: Areal prirodnog rasprostranjenja bijelog bora (*Pinus silvestris* L.) u NR Bosni i Hercegovini. Radovi Poljoprivredno-šumarskog fakulteta, B. Sumarstvo III, 2. p. p. 147—200. Sarajevo, 1958.

Autor u uvodu se osvrće na cjelokupni areal bijelog bora u svijetu, te na Balkanu, odnosno u našim narocnim republikama. Bosansko-hercegovačka nalazišta je izdvojio u 11 područja prikazavši ih s geografskim kartama. Jednom kartom prikazao je areal bijelog bora za cijelu FNRJ.

Bijeli bor u Bosni i Hercegovini većim dijelom se proteže centralnim planinama. Sjeverna mu je granica: Kotor Varoš — Teslić — Doboj — Tuzla — Kladanj, istočna — Drina. Oko toka Drine bijeli bor se povezuje s nalazištima u Srbiji. Južna granica prolazi jugoistočno od Sarajeva prema gornjem Vrbasu. Zapadna je granica Gornji Vakuf — Bugojno — Jajce — Kupreška i Hrbiljska visoravan — Staretina planina — Sator i Jelovnik — Drvar — Bosansko Grahovo.

Areal bijelog bora u Bosni i Hercegovini je raširen u područjima s utjecajima kontinentalne klime, a na jugozapadu su mediteranski utjecaji. Staništa pod bijelim bo-

rom su na raznim stjenovitim substratima: serpentinu, verfenski škrljenci, lapori, vapnenci itd. Bijeli bor dolazi u pojasu 300—1200 m na svim ekspozicijama. U višim položajima ipak mu odgovaraju toplije ekspozicije (W, SW, S, SO).

J. Kovačević

TRIFUNOSKI F.: O posleratnom naseljavanju stanovništva iz NR Makedonije u tri banatska naselja — Jabuka, Kačarevo i Glogonj. Posebna izdanja Matice srpske, str. 43, Novi Sad 1958.

Poslije rata bilo je dosta preseljavanja naših naroda iz jedne narodne republike u drugu i iz sela u gradove i industrijska središta. Autor nas upoznaje s doseljenicima iz NR Makedonije u osam banatskih naselja: Jabuku, Kačarevo i Glogonj u okolici Pančeva, te Plandište, Hajdučicu, Stari Lec, Dužine i Guduricu u okolici Vršca.

Trifunoski govori o makedonskim naseljenicima u okolici Pančeva. U spomenuta tri sela doselilo se ukupno 1010 rodova, odnosno 1452 domaćinstva iz raznih predjela Makedonije. Oni potječu uglavnom (67,6%) iz sjevernog dijela Makedonije (okolica Krive Palanke, Kumanova i Poreča), a ostali su uglavnom iz zapadnih Makedonskih krajeva. Samo za mali dio doseljenika nije doznato za prezime i porijeklo, i to u Jabuci za 20 rodova, u Kačarevu za oko 30 i u Glogonju za 10 rodova.

A. Jutronic

ZUNIC L.: Sarakačani na Goču. Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka, sv. VII, str. 87—108, Beograd 1958.

U radu su izneta detaljna ispitivanja među malom grupom Sarakačana očuvanom između Kruševca i Čačka u Srbiji. Kao što se zna, Sarakačani su deo nekada brojnih balkanskih stočarskih grupa, koje su svojim seobama, pored Grčke i Bugarske, obuhvatile rečne doline i neke planine u našoj državi (u Makedoniji i Srbiji).

Ispitivanja Leposave Zunić najpre se odnose na proučavanje porekla, imena i jezika Sarakačana. Zatim se opširnije prikazuje način njihova života i neki običaji u prošlosti. Posebno se govori o doseljavanju Sarakačana na Goč. Na kraju je prikazano stalno naseljavanje Sarakačana i njihovo »vezivanje za zemlju«.

Proces naseljavanja nomadskih stočara na Balkanskom Poluostrvu u posljednjim decenijama je sve intenzivniji. Rad L. Zunić spada u retke radove ove vrste koji proučavaju pomenute pojave. J. F. Trifunoski

zeće Rhätische Werke für Elektrizität i talijansko društvo Edison proučavali su hidroelektrično iskorišćavanje ove planinske doline. Međutim, iz Italije se može pristupiti samo preko Passo di Angeloga (2391 m) s tovarnim životinjama ili stazom iz Piuro, ali zimi, zbog snijega, pristup je nemoguć. Da bi se sagradio nasip, Švicarska je trebala spomenuto zemljište od 500 m². Za uzvrat je Švicarska pristala ustupiti toliko zemljišta sjevernije između Cimalmotta i graničnog stupa na koti 1826 u dolini Alpe Motta. Konvencija je potpisana u Bernu 1952., a zakon publiciran u Italiji u svibnju 1955. Sporazumom je predviđena koncesija za iskorišćavanje i naknada za pašnjake koji dolaze pod vodu. Nova granica treba da bude ostvarena kad se sagradi nasip.

A. Jutronic

STEINMULLER G., Der Münchner Stadtkern. Eine sozialgeographische Studie. Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München. Band 43, str. 7—45, München 1958.

Ovo je zanimljiva studija posvećena proučavanju socijalno-geografskih osobina osnovnog dela Minhena. Studija je podjeljena u osam poglavlja. U njima se govori: o opadanju broja stanovništva u središnjem starom delu grada počev od 1885 godine, zatim o osnivanju jednog poslovnog centra zapadno od pomenutog dela Minhena, o osobinama minhenskog upravnog centra, o koncentraciji banaka, o problemima gradskog centra, o novim zadacima arhitekata itd.

Veći broj skica povećava vrednost rada, koji predstavlja značajan prilog tretiranju složenih geografskih problema jednog velikog evropskog grada. On neće privlačiti pažnju samo geografa, već će imati i šire zainteresovanih čitaoca naročito među urbanistima i sociolozima.

J. F. Trifunski

VOGT J., Zur historischen Boden-erosion in Mitteleutschland. Petermanns geographische Mitteilungen, str. 199—203, Gotha 1958.

U ovom radu govori se o pojavi erozije tla u srednjoj Nemačkoj. Ta pojava uglavnom se dešavala za poslednja tri stoleća. Pre prelaska na istorijski prikaz, pisac ističe da poznavanje ovog problema daje upute za racionalno iskorišćavanje zemljišta. Tako je ovaj rad ne samo od teoriskog, već i od praktičnog značaja.

Iz sadržine raznovrsnih dokumenata, nalaženih sa dosta truda u mnogim arhivama, pisac ističe da je erozija tla u srednjoj

Nemačkoj počela poglavito od sredine XVII veka. Arhivski podaci jasno pokazuju da je pomenuta erozija je na pojedinim mestima bila izrazita 1729, 1748 godine ita. Parcele zahvaćene jakom erozijom tla vremenom su postajale sve manje rentabilne za iskorišćavanje. Sve ove pojave su veoma interesantne za istraživanje.

Kraj rada ima spisak korišćenih arhivskih izvora i važnije literature. Povodom ovog rada može se postaviti pitanje: da li bi se na sličan način mogli i kod nas prikupljati pisani podaci o eroziji tla u prošlosti za pojedine naše oblasti.

J. F. Trifunski

EYDAL A., La pesca in Islanda. Bollettino della Società geografica italiana, No 11—12, str. 574—593, Roma, 1958.

U vrijeme prve skandinavske kolonizacije norveški ribar Floki nadjenio je gostoljubivom otoku ime Island, »zemlja leda«. Od početka kolonizacije pred hiljadsto godina kronike nas informiraju o ribarstvu. Ipak je stočarstvo (ovce i goveda) sve do XX. stoljeća bilo važnija privredna grana.

Perikontinentalni rub je glavna zona ribarstva. Najveći je ulov pored južne i jugozapadne obale, ali novijim zagrijavanjem sjevernog Atlantika, nastale su velike promjene u sezonskim migracijama riba. Poslije 1920. g. bakalar se razmnaža sve dalje na sjeveru i pored sjevernih obala otoka. Poslije II. svjetskog rata veći brodovi »trawlers« sa modernom opskrbiljnim ehometrima i radarom. Najveći dio ulova otpada na bakalar i haringu. Kroz dugo vremena haringa je služila kao eška za bakalar, ali posljednjih godina ona je jače ušla u ishranu, naročito ona bolja sjevernih obala.

Pri normalnim uvjetima haringa se javlja u lipnju, a u kolovozu i rujnu nestaje. Dugo je trebalo dok je Arni Fridrikson 1935. postavio hipotezu, da je haringa sjevernih islandskih otoka identična sa zimskom haringom norveških obala.

Čitav ulov 1957. bio je raspoređen: 2/3 zamrznute ribe za izvoz, 1/4 posoljene i 1/5 upotrebljive za dobivanje ulja i ribljeg brašna. On smrznute ribe 76% je bilo otpremljeno u SSSR, Poljsku, Ist. Njemačku i Čehoslovačku, a 17% u USA; posoljen bakalar se izvozi najviše u Italiju i druge mediteranske zemlje, Zapadnu Indiju i Južnu Ameriku, sušena riba u Afriku, bilo direktno ili preko Italije ili Engleske.

Danas je ribolov najvažnija gospodarska grana Islanda; osim ribe i nekih stočarskih proizvoda sve drugo se mora uvoziti. Ribarstvo je za vanjsku trgovinu od prvo-

razredne važnosti. Godine 1953. Island je proširio granicu teritorijalnih voda od 3 (5,4 km) na 4 Nm (7,2 km), a godine 1958. na 12 Nm (21,6 km), što je izazvalo reakciju Engleza, koji ovaj prošireni pojas smatraju proširenim morem.

Pisac Astvaldur Eydar, profesor geografije na sveučilištu u Reykjaviku, iako veli da je ribolov od životne važnosti za Island, smatra da bi trebalo da dođe do sporazuma. Islandčani moraju misliti na prodaju svojih proizvoda, pa trebaju da ostanu u dobrim odnosima sa svojim klijentima, a među ove se ubrajaju Englezi. Osim toga, islandčani su za popunjenje posade na brodovima i radnu snagu u industriji za konzerviranje riba doveli više stotina ribara sa otočja Färöer. Ukoliko pak Islandani povećaju svoju ribarsku flotu, situacija će se u pogledu ljudstva još više pogoršati.

A. Jutronić

RICCARDI R.: Le regioni artiche e i recenti progressi nella loro conoscenza. Bolletino della Societa geografica italiana, Serie VIII., Vol. XI., No 1—3, str. 98—112, Rim, 1958.

Nakon poduzetog uvoda o starijim istraživanjima arktičkih krajeva, pisac nam je pružio sumoran prikaz o ekspedicijama, istraživanjima i postignutim rezultatima poslije Drugog svjetskog rata. Govori o danskoj ekspediciji 1947.—50. na Peary Landu, Francuskoj 1948.—53. pod vodstvom P. E. Victora i o drugoj pod vodstvom J. Malaurie na Grenlandu, o Skotskoj pod vodstvom A. J. Drevera 1950. i Britanskoj 1953.—54. takođe na Grenlandu, o istraživanjima Engleza i Norvažana (Nors Polarinstitut u Oslu) na Svalbardu, Amerikanaca na sjeveru Sjeverne Amerike, o dvjema Kanadskim ekspedicijama 1960. na Bařinovoј zemlji i 1953.—54. na otoku Ellsmere i o sovjetskim istraživanjima poslije 1954. Osvrće se na brojne stanice USA, Kanade i SSSR i na pokretne ledene otoke, ali ističe da su rezultati pokretnih stanica samo djelomično poznati. Postavlja pitanje o uzrocima otpadanja u Arktiku, što ne interesira samo artičke predjele. Pojačana sunčeva radijacija nije otkazana. Ljetni atmosferski tlak je ostao isti, dok je zimski znatno smanjen, a područje niskog pritiska (islandski minimum) normalno se povuklo prema sjeveru, pa je u arktičkim regijama pojačano strujanje toplog zraka. Mlake atlantske vode prodiru prema sjeveru uz zapadnu obalu Grenlanda do 70° N, a s vodom i bakalar. Sve veću važnost stiče uzgoj i mahov. govoda. Prije izvjesnog vremena u vo-

dama Svalbarda plovidba se odvijala oko tri mjeseca, a danas šest.

Danas je od ogromne važnosti avionska navigacija. Pruge preko polarne kalote jako su skratile veze ove saobraćajnice, postale su redovito od veljače 1957. prugom SAS-a Kopenhagen—Anchorage—To-kić—; kasnije su uvedene nove pruge.

Medutim govoreći u uvodnom dijelu o austrijskoj ekspediciji »Tegetthofa« 1872.—74 pod vodstvom J. Payera i K. Neyprechta pisac veli da se momčad (posada; skoro posvema sastojala od Talijana, što dabome nije tačno, jer su to bili mornari sa naše jadranske obale: Ante Zaninović iz Sv. Nedjelje na Hvaru, Ante Lukinovi iz Pučišća na Braču, Ante Katarinčić iz Malog Lošinja, Petar Falešić iz Bakra, Juraj Stiglić iz Bakra, Frane Letis iz Voloskog, Jakov Lužić iz Voloskog, Vicko Palinić iz Voloskog, Lovre Manola iz Rijeke, Josip Latković iz Plomina, Ante Večerina iz Drage kraj Rijeke i Ante Skarpa iz Trsta. Karakteristično je da je brod nosio ime pobjednika nad talijanskom mornaricom kod Visa god. 1866. Tegetthofa.

A. Jutronić

BARTSCH G. Ankara im Wandel der Zeiten und Kulturen. Petermanns geographische Mitteilungen, 98 Jahrgang, str. 256—266, Gotha 1954.

Pisac najpre ukazuje na položaj Anadolije koja je na raskrsnici puteva između Azije, Evrope i Afrike. Kroz ovu oblast su prodirali razni narodi i širile su se pojedine države. Razvitak anadolskih naselja i Ankare je kroz vekove bio isprekidan. Prvo sjajno doba u razvitku Ankare javilo se za vreme Rimljana, ostali su vidni ostaci iz tog doba. Ankara je ponovo počela brzo da se razvija od 1923 godine kada je proglašena prestolnicom turske. Pisac je posvetio znatnu pažnju prikazivanju prilika Ankare u prošlosti.

U posebnom odeljku dat je prikaz topografskog položaja Ankare. Stari deo varoši leži na jednom izolovanom uzvišenju koje predstavlja andezitsku kupu presečenu tlesnom i dubokom dolinom. Severno, istočno i jugoistočno od Ankare na izvesnoj udaljenosti su druga uzvišenja, iz kojih potiču rečice u čijim se dolinama vide aluvijalne ravni. Rečice imaju veliko značenje u snabdevanju vodom Ankare.

Dosta je pažnje posvećeno prikazivanju kretanja i sastava stanovništva Ankare. 1711 godine u njoj je živelo 40.000 muhamedanaca, 600 Grka i 500 jermena. U XIX veku prilike su se znatno izmenile: 1848 godine Ankara je imala samo 6.390 musli-

mana 5.182 hrišćana i 163 Jevreja; a 1890 godine ona je imala 18.922 muslimana, 9.420 hrišćana i 413 Jevreja. Tako je krajem prošlog veka Ankara imala svega 28.000 stanovnika i u tom pogledu zaostajala je iza Konje i još nekih drugih anadolskih gradova koji su imali preko 40.000 stanovnika. Hrišćanski deo Ankare 1917 godine, usled požara, bio je uništen.

13 oktobra 1923 godine Ankara je proglašena prestonicom nove turske države. Ovu odluku nametnula je tadašnja politička situacija. Od pomenute godine počelo je naglo rašćenje varoši. Već 1927 godine ona je imala 74.553 stanovnika, 1935 godine 122.720, 1945 godine 226.712, a 1953 godine 320.000. Tako je Ankara za kratko vreme po veličini postala drugi gradu u Turskoj. Stanovništvo Ankare pretežno je doseljeničko: 7.6% je iz okoline Ankare, 62.3% iz raznih krajeva Turske i 7.7% iz drugih država.

Na kraju rada pisac daje prikaz privrednih prilika u Ankari. Poljoprivredom se bavi 6.3% stanovnika, industrijom i zanatima 21.5%, trgovinom 12.1%, raznim drugim zanimanjima 50.4%.

J. F. Trifunski

GABRIEL A., Ein Beitrag zur Gliederung und Landschaftskunde der innerpersischen Wüstengürtels. Festschrift zur Hundertjahrfeier der Geographischen Gesellschaft in Wien, str. 265—298, Wien, 1957.

Najpre pisac ukazuje na položaj i veličinu ogromne pustinje u unutrašnjosti Persije. Ona je duga preko 1.000 km, široka 150 do 500 km i ima površinu od oko 230.000 km². Persiska pustinja pruža se u pravcu SSZ—JJJ.

Pomenuta pustinja u prošlosti imala je veliku ulogu u životu stanovništva. Pojedina plemena i grupe iz okolnih oblasti za vreme ratova u njoj su nalazili dobre zaklone i zaštitu. Iz pustinje pojedina plemena povremeno su se širila u druge krajeve. Uloga pustinje u životu stanovnika Persije nije mala ni danas.

U daljim izlaganjima pisac deli pustinju na manje geografske celine i prikazuje njihove glavne regionalno-geografske odlike. Manje pustinjske celine su: kotline Veliki Kivir, Mašileh, Badistan i Sahdad, zatim krajevi Gaugird-Muld i Gulšan.

Pisac je bio u mogućnosti podrobnije da prikaže odlike kotline Veliki Kavir (duga oko 400 i široka oko 250 km) i oblasti Gulšan. Prikazi ostalih pustinjskih delova su kraći. Na kraju rada dat je spisak ko-

rišćene literature, zatim jedan profil i četiri fotografije.

J. F. Trifunski

AUTORSKI KOLEGIJ OD 9 CLANOVA. ODGOVORNI UREDNIK SUN CIN Cl. Sjeverniji Kitaj. Ekonomičeskaja geografija. Gosudarstvenoe izdateljstvo geografičeskoj literaturi. Sa kineskoga preveli na ruski: B. S. Zabirova, I. D. Kljenina, S. L. Sirajeva. Predgovor i redakcija J. M. Berger, str. 350 sa 73 skice, dijagrama, tabele, slike i 3 karte izvan teksta, Moskva.

Po uzoru sovjetskih autorskih kolektiva evo i jednoga kineskih geografa. Kao što se iz naslova vidi u knjizi se izlažu ekonomsko-geografske karakteristike jednog od najznačajnijih područja NR Kine. U radu je korišćen relativno bogat i neuobičajeno svež statistički i drugi materijal, pa je knjiga nesumnjivo od posebnog interesa za geografe i druge stručnjake koji se pblize zanimaju za problematiku ove daleke i goleme zemlje.

Pored činjenice da je ovo jedan od rijetkih geografskih priručnika o Kini koji su napisali domaći stručnjaci, zanimljivost djela počinje već samim predgovorom sovjetskoga geografa J. M. Bergera.

Iako počeci geografskog upoznavanja Kine datiraju daleko prije n. e., zapadni je svijet nešto više i određenije (mada u prilično bizarnom svjetlu) doznao o tom dijelu Azije tek za Marka Pola. On je, međutim, samo otkrinuo vrata koja su bila prije i još dugo poslije njega zatvorena ključevima naglašene kineske ksenofobije. Tek sredinom 19. stolj., kada Kina otvara neke od svojih luka zapadnim trgovcima, jača poznavanje ali, uglavnom, perifernog prostora. Tako su vanjskom svijetu bila nepoznata mnoga kineska dostignuća na polju kulture i nauke, posebno na polju kartografije i putopisne literature koja je brojila 93.237 svezaka!

Ali, kao i u drugim aktivnostima tako i u geografiji, stoljetna stagnacija je bila osnovna karakteristika donedavne Kine.

Predma su mnogi geografi iz zapadnih zemalja u proteklih stotinjak godina marljivo upoznavali Kineski narod i zemlju, ipak je barijera jezika i pisma spriječavala jači prodor u srž njene sadašnjosti i prošlosti. Slabo poznavanje Kine je shvatljiva posljedica ovih specifičnosti. Bez ruskih »putešestvenika«, nordijskog putopisca i istraživača S. Hedina, te geografa Richtofena, Wissmana, Cresseya i dr., naše bi poznavanje Kine bilo još bljeđe.

I pored duge tradicije kineska geografija nije nikada ranije doživljavala procvat i dinamiku kao danas; u jeku korijenitih socijalno-ekonomskih promjena u Kini geografsko upoznavanje i istraživanje zemlje zauzelo je istaknutu ulogu. Stvaraju se mladi kadrovi koji prijanjaju teškom zadatku učestvujući u mnogim kompleksnim naučnoistraživačkim ekspedicijama. Te ekspedicije imaju zadaću da kompleksno prouče neki kraj u cilju planskog razvoja NR Kine. Do sada su poznate kao značajnije ekspedicije u bazen Amura, Hoanghoa i Sinkijanga. Osobita se pažnja poklanja, očito pod utjecajem sovjetske geografske škole, problemu povezivanja prirodnog i ekonomskog rajoniranja raznolikoga prostora vanjske i uže Kine. Uz to je i Prvi kongres Geografskog društva Kine riješio 1953. da se pristupi u skladu s općim kretanjem u zemlji, izradi kapitalnog djela »Geografija NR Kine«. Rad će se sastojati od deset fizičkogeografskih i ekonomskogeografskih monografija pojedinih dijelova države. Stručnjaci su se dali odmah na posao i već su postignuti stanoviti rezultati, što dokazuju dvije publicirane sveske.

Zanimljivo je istaći predloženu ekonomskogeografsku rajonizaciju NR Kine u deset velikih rajona i to: Sjeveroistočna Kina (pokrajine: Liaoning, Kirin i Heilunkijang), Sjeverna Kina (pokrajine: Hopei, Honan, Santung i Sansi), Istočna Kina (pokrajine: Hupzi, Hunan i Kijangsi), Južna Kina (Kvantung, Kvangsi, Fukijen i Tajvan), Jugozapadna Kina (Sečuan, Kveičou i Junan), Tibet, Sjeverozapadna Kina (Sensi, Kansu, Cinghai), Sinkijanško-ugursku autonomnu oblast i autonomnu oblast Unutrašnje Mongolije. Tako će se »Geografija NR Kine« sastojati od deset svezaka, a u svakoj od tih bit će obrađen po jedan крупni rajon. Bez obzira na stanovite nedostatke čini se da svaki od navedenih rajona ima određene ekonomskodruštvene karakteristike i prirodnu sliku koju ga čine definiranim cjelinom.

Prva u seriji izašla je knjiga »Ekonomska geografija Unutrašnje Mongolije« (1956. prvo i 1957. god. drugo izdanje), a zatim »Sjeverna Kina« koju prikazujemo, dok su u izradi ostale sveske.

U svesci koju prikazujemo uključene su četiri pokrajine, koje čine крупni rajon Sjeverne Kine (Hopei, Honan, Santung i Sansi). Ovaj je rajon ustvari donje područje Hoanghoa i ima mnoge elemente povezanosti sa površinom od 697.000 km² sa 150 milijuna stanovnika, t. j. četvrtinu stanovništva cijele i četvrtinu površine uže

Kine. Sjeverna Kina koja je političko srce goleme države, jedan je od razvijenijih njenih dijelova. Po općem ekonomskom razvoju i dinamici zaostaje jedino pred sjeveroistočnim i istočnim rajonom zemlje. Knjiga se sastoj od općeg i regionalnog dijela. U prvom dijelu, koji je znatno sažetiji (str. 7—67), izjavaju se koncizna poglavlja: Prirodni uvjeti, Historijskogeografska obilježja, Naseljenost i Gospodarstvo. Regionalna izlaganja počinju s pokrajinom Hopei i grada je podijeljena na: Prirodne uvjete, Historijskogeografski osvrt, Naseljenost i Gospodarstvo, Industrija, Agrarna aktivnost, Promet i Gradovi. Na isti način obrađene su i ostale pokrajine. To sa formalnoga gledišta, čini se, umanjuje interesantnost izložene građe, ali detaljni i svježi podaci te objašnjenja iz prve ruke, na što kod Kine nismo ranije navikli, čine osnovnu vrijednost djela i uvelike dopunjuju dosadašnja znanja o sjevernim pokrajinama Kine.

Rao je u toliko značajniji, jer su najveće promjene i tehnički zahvati suvremene Kine najobimniji u njenim sjevernim područjima. Na osnovu izložene građe u ovoj svesci jača ideja, da svaka od obrađenih pokrajina ima svoje specifičnosti i ekonomsko-geografsku fizionomiju, što kod općenitijega poznavanja Kine ne dolazi do izražaja. Ali, jedinstvenost tih pokrajina i njihovo povezivanje u jedan od spomenutih deset rajona NR Kine zasniva se na osnovnim crtama koje su međusobno dovoljno povezane.

U sve četiri pokrajine Sjeverne Kine široko je rasprostranjena kultura pamuka i proizvodnja kamenog ugljena. Povezivanje tih područja proizlazi i iz potreba racionalnog iskorišćivanja prirodnih bogatstva i zajedničke potrebe unapređenja i tješnje povezanosti pomenutih putova. Tomu treba dodati i međuzavisnost metalurgijskih objekata u procesu proizvodnje, te industriju cementa, soli, glavninu površina pod pšenicom, uljericama i drugim kulturama.

Pokrajine Hopei i Santung daju Honanu i Sansiju sol, zanatske proizvode i proizvode lake industrije; Hopei izvozi u Sansu željeznu rudu, a Sansi u Hopei pamuk i prehrambena dobra. Cement, soda i strojevi iz Hopeja, ugljen i erni metali iz Sansija idu po cijeloj Sjevernoj Kini, dok najznačajnije industrijske novogradnje Sansija, Honana i zapadnog Hupeha stalno dobivaju materijalnu, finansijsku i tehničku pomoć od centata razvijenijega primorja (Tjencin i Cingtao).

Daljnje značenje za ekonomski razvoj Kine, što je u knjizi posebno naglašeno, ima kompleksni plan preobrazbe rijeke Hoanghoa, koja će postati jedan od najjačih elektroenergetskih izvora. Uporedo s izgradnjom brana i akumulacionih jezera (Hanon), vrše se obimni radovi na sprječavanju erozije mahom ogoljelog i rastresitoga zemljišta brdskih predjela sjeverozapadnog Sansija, te regulacije pritoka i samoga toka Hoanghoa. Do 1961., kada dobar dio početnih zahvata na toj rijeci bude završen, izrasti će na tromeđi pokrajina Sansi, Hanon i Sensi najveće umjetno jezero u istočnoj Aziji (64.700 mil. m³ vode). Ono će zadržavati glavninu protjecajnih voda Hoanghoa i regulirati njegov tok. To znači: spriječiti česte katastrofalne poplave i glad, a omogućiti ravnomjerno navodnjavanje nepreglednih agrarnih površina. Skorim završetkom toga zahvata moći će 500-tonski brodovi ploviti uzvodno do Lančoua. Od četiri toka (Hoangho, Hvaiho, Veihou i Hanšui) stvorit će se jedinstven plovni sistem. Ozloglašena Hoangho, ili »Zalost Kine« pretvorit će se u konstantnu i višestruko korisnu maticu koja će osiguravati stalnu i dobru žetvu, što je itekako potrebno 700 milijunskoj Kini. Hoangho je jedan od osnovnih elemenata na bazi kojeg su navedene četiri pokrajine obuhvaćene u jedinstven i velik ekonomskogeografski rajon Sjeverne Kine.

M. Friganović

BAUERMANN A., Tripolis und seine Umwelt - eine Beitrag zur Landeskunde des Peloponnes. Die Erde, Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, Heft 3-4, str. 255-274, Berlin 1957.

Tripolis u središnjem delu Peloponeza je od Atene udaljen 196 km. Pisac je naročitu pažnju posvetio prikazivanju razvitka Tripolisa u prošlosti, zatim govori o stanovništvu, tipu naselja i privrednim prilikama.

Prošlost je bila veoma različita i interesantna. Osnova sadašnjeg Tripolisa potiče od sredine XIV veka i ona je vezana sa tadašnjim velikim doseljavanjem arbanškog stanovništva na Peloponez. Ali ime naselja, kako objašnjavaju pojedini naučnici, ima veze sa Slovenima; jer se ono u Srednjem veku zvalo »Droblic« odnosno »dobro-polica«. Od oslobođenja Peloponeza od Turaka 1828 godine potiče današnje ime Tripolis.

Tripolis je postao značajno naselje u prvoj polovini XVIII veka. Tada je on bio važno tursko upravno središte i imao veći

broj stanovnika. Godine 1786 Tripolis je već bio okružen zidovima podesnim za obranu. Godine 1829 u njemu je bilo 20.000 stanovnika, pretežno Turaka, koji su imali čiflike u okolini grada. Godine 1951 broj stanovnika u Tripolisu iznosio je 17.585.

Nalazeći se u središnjem delu Peloponeza i na raskrsnici većeg broja puteva u Tripolisu je mogla da se razvije velika zanatska i trgovačka privreda. To se jasno vidi po velikom broju zanatskih i trgovačkih radnji (oko 1003). Piščeva izlaganja su veoma jasna i ubedljiva. Prvorazredna štampa i birane ilustracije povećavaju vrednost rada.

J. F. Trifunski

RENAULT PH., Le karst Kouilou (Moyen-Congo, Gabon). Revue de géographie de Lyon, sv. XXXIV, br. 4, str. 305-314. Lyon 1959.

Autor izlaže svoja opažanja o kršu na prekambrijskim vapnencima koji su očuvani u prostranoj sinklinali Niari-Njanga, smjera NW-SE na jugu Francuske ekvatorijalne Afrike, u blizini ušća Konga. Naslage podložne okršavanju su debele oko 250 m, djelomično su prekrivene nepropusnim škriljalo pjeskovitim naslagama a u podlozi su nepropusni pješčenjaci. Sinklinala je duga oko 500 km a široka preko 100 km; vapnenci izbijaju u pojasiama od 10-50 km širine.

Cinjenica da su vapnenci niži od okolnog nepropusnog zemljišta i opseg vapnenačkog uronjavanja kao i strnci na stranama i u koritima rijeka svjedoče o snazi otapanja koje se malo podudara sa onim, što znamo o fizičko-kemijskoj koroziji. Treba pretpostaviti da je fizičko-kemijska korozija, koja prevladava u većim širinama, u ekvatorijalnoj klimi pojačana »biokemijskom korozijom« koja ovisi o vegetaciji. Autor naglašava da su vrhovi zaostalih vapnenačkih brežuljaka iznad okolnog nepropusnog zemljišta.

Proces otapanja se vrši blizu pokrova tla, podzemna vodena cirkulacija se odvija kroz pukotine i ne dospijeva da evolviira u sprovodne kanale, ovaj razvitak je praćen jačim usjecanjem tekućine. Susreću se površinske rijeke, iako mnogo rijede nego na nepropusnom terenu, ponikve koje dubinom odgovaraju rijekama, vrela koja izbijaju kroz pukotine, pećine i kukovi koji su povezani sa usjecanjem tokova.

Ovaj je važan prilog poznavanju krša u toplim i vlažnim klimama, gdje su vapnenci jačom korozijom sniženi u »polje«. Sloj humusa i organogeni procesi s time povezani veoma su bitni za brzu i ravnomjernu koroziju.

J. Roglić

GARLANDA U., *Pigmei e Okapi nelle foreste dell' Ituri*. »L'Universo« No 3, str. 507—528, Firenze, 1957.

Pisac je proveo 35 godina među crnačkim plemenima zapadne i centralne Afrike, te je upoznao i pigmeje. U članku se posebno govori o pigmejima iz šume Ituri u istočnoj provinciji Belgijskog Konga. Pisac smatra Homo Pygmoeus za primitivnu rasu ljudskoga roda. Njihove sadašnje tradicije, legende, običaji, način života i nošnja nastavljaju se na predhistorijske epohe. Kroz tisuće godina nije ništa promijenjeno.

Pigmej nije crnac, a nije ni potomak crnaca; pripada autohtonoj afričkoj rasi, koja je nastavala Afriku prije doseljavanja Bantu crnaca, koji su ih potisnuli iz njihovih lovišta u područja duboke neprohodne šume. Pigmeji Kameruna Gabona i pogotovo Ituria pripadaju staroj i tajanstvenoj rasi crnog kontinenta. Žive u tamnoj, vlažnoj i vrućoj šumi. Dobri su lovci oružani kopljem, strijelom, bodežom, kosijerom, džilitima i toljagom. Ovi u Ituri su Bambuti, ali ih je g. 1871. Schweinfurth nazvao Akka, žive u nekoj simbiozi sa susjednim crncima, s kojima zamjenjuju svoje lovne proizvode za banane i drugo voće, ali ih ovi potčinjavaju. Nomadski nezavisni i slobodni pigmejski klanovi postaju sve rijedi.

Pigmeji iz Ituria, a naročito oni koji žive na rubu šume Nepoko, Duye i Epulu (koju je Stanley nazvao »šuma strave«), nisu neki degenerici, već otvorena i čvrsta rasa u spravnjenju sa sjedilačkim crnačkim stanovnicima, koji su odnedavno doselili u prašumu.

Medusobno se sporazumjevaju svojim jezikom Ki-Bira, a s drugima jezikom Kingwana najrasprostranjenijim u istočnom Belgijskom Kongu. Kod njih se najviše primjećuje svjetlosiva boja kože i niski rast. Visina muškaraca je od 1,28—1,44 m, a žena 1,20—1,36 m.

Ugo Garlanda govori dalje o nekim njihovim legendama, hrani, svečanostima i si-savcu okapi iz porodice žirafa.

A. Jutronić

CORBEL M. J., *Kartes du Jucatan et de la Floride*. Bulletin de l'Association de géographes français, br. 282—283, str 2—14, Paris 1959.

Poluotok Jukatan je sastavljen od mladih vapnenaca koji su u sjevernom dijelu pleistocene starosti, a obalski koraljni prudovi ih i danas stvaraju. Prema jugu sledi pojas pliocenih vapnenaca na koju se nastavlja isto tako prostran kraj sasta-

vljen od miocenijskih vapnenaca. Tek na krajnjem jugoistoku poluotoka nalazimo oligocenijske i kredne vapnenice.

Sjeverni Jukatan je niska zaravan sa smjenom vlažnog i toplog i suhog i toplog godišnjeg doba. Količina kiše se povećava prema istoku. Glavna padalina ishlapi i manje od 20% dolazi u obzir za erozivne procese.

Nema brežuljaka, susreću se plitke ponikve i rijeđe dublji, cilindrični »scenoti«. Pećine su rijetkost i ispunjene su konkrecijama.

Utvrđivanje odnosa organskog ugljika i nitrata pokazalo je njihovo nagomilavanje u najnižim dijelovima ponikva, koji su periodično plavljeni i gdje trunu organske materije uz popratnu aktivnost mikroorganizama. U ovim dijelovima intenzivne dekalifikacije nastaju i erlenice. Prema ovim odnosima i današnjoj brzini korozije autor zaključuje da su postojeći oblici nastali kroz 1 milijun godina koliko je proteklo od gornjeg pliocena i da su kroz to vrijeme uvjeti otapanja bili isti. Prema količini otopine autor zaključuje da se godišnje otopi 12 m³ vapnenca na km² mase i to 10 na površini a 2 u podzemlju; tri četvrtine otapanja je koncentrirano u donjim dijelovima ponikava.

Južni Jukatan je pošumljen i vlažniji sastavljen je od miocenskog vapnenca sa izdvojenim brežuljcima i udolinama. Od vrela nastaju tekućice koje nastaju u pukotinama, a ove brzo ispunjavaju konkrecije. Količina otopine u vodi je primjenjiva, ali veća nego u sjevernom Jukatanu. Konstatira da se u sadašnjim uvjetima godišnje otapa 16 m³ vapnenca na km² i to 14 na površini a 2 u dubini. Prema morfološkim rezultatima autor dolazi do zaključka da je prosječni godišnji iznos otapanja za razdoblje od miocena tek 5 m³ na 2 km², što ukazuje da je u pliocenu klima bila suhlja. Naslijedeći brežuljkasti oblici na Jukatanu i Jamaici bi dakle nastali u savani sa šikarama.

Oblici u dobro pošumljenim oligocensko-krednim vapnencima su mnogo razvijeniji — sa tipičnim kukovima, ponornicama i pećinama.

Nizine srednje i južne Floride su sastavljene od pleistocenijskih vapnenaca. Otječe ispod 20% padalina; trnje i savana odražavaju klimu a erlenice se i danas stvaraju. Vapnenac je šupljikav i vode otječu podzemno. Utvrđivanje kolebanja razine podzemne vode je ukazalo na postojanje sektora »izrazilo različitih koji nemaju međusobne veze«.

Autor ukazuje da vode hladnih klima (Aljaska) otapaju više i konstantnije. Ističe se velika nestabilnost u otapanju toplih voda, kako u prostoru tako i u vremenu. Prezasićene tople vode brzo talože i ispušnjavaju pukotine i pećine konkrecijama, obično aragonitom što je nepoznato u hladnim klimama. Isto tako je veoma nestabilna sadržina pH u toplim vodama. Reakcije su brze, smjenjuju se prezasićavanja i taloženja konkrecija što ne dozvoljava dubinsko razvijanje krša; naprotiv na istaknutim kukovima brzo nastaju pećine.

U vlažnim klimama bez mraza stvara se crljenica, važna za morfološku evoluciju tropskog krša. Prostori bogatiji aktivnim mikroorganizmima su naročito važni za evoluciju površinskog reljefa.

J. Roglič

ENCINA F. A., Formacion de la raza chilena. Revista geografica chilena, No &l str. 71—74, Santiago, 1953.

Kad je g. 1810. Chile postigao nezavisnost bilo je 709.000 Španjolaca i Mestica, a 200.000 urođenika, Mapuča i Činča-Čilena. Urođenici nisu bili povezan narod, već konglomerat kryno srodnih plemena. U vrijeme otkrića Činča-čileni i Arankanci su imali izvjestan stupanj civilizacije, dok su Arankanci (Mapači) bili zaostali ali su pružili veći otpor sa Španjolicima.

Ostali (709.000), koji čine čilenski narod u pravom smislu, predstavljaju novu historijsku rasu nastalu mješanjem španjolskih osvajača i drugih doseljenika sa Činča-Cilenima i Mapučama. Civiliziraniji osvajači instalirali su se kao gospodari i zauzeli najbolje zemlje. Nastašica bijelih žena i obitelji dalo je povoda miješanju već od prvog momenta sa ženama urođenika, što se nastavilo kroz cijelo vrijeme trajanja kolonijalne vlasti. Fuzija je bila već krajem XVIII. st. toliko napredovala, da se moglo govoriti o novoj rasii. Ipak su se nakon zadržane nezavisnosti iskristalizirala četiri sloja: 1) tanji sloj aristokracije uz prevladavanje kastiljske krvi i etničkih elemenata

porijeklom iz sjeverne Španije i 2) također španjolske krvi, koji se razlikovao ekonomskim stanjem i porijeklom iz južne Španije, uglavnom Andaluzije. U ostalim slojevima u većoj mjeri je zastupana krv urođenika i to: 3) gradski obrtnici, mali trgovci i dio malih posjednika i 4) seljaci, gradski plebs, radnici, ambulatni nadničari i većina malih posjednika.

Autor veli da je to danas jedan narod stih osjećaja, koji govori istim jezikom. Poziva se na Keyserlinga, koji je rekao: Argentinac na jednoj strani a Peruanac na drugoj, toliko se razlikuju od Čilena koliko Francuz od Nijemca.

A. Jutrović

WEISCHET W., Chile, landeskundliche Übersicht nach Beobachtungen auf einer Forschungsreise im Jahre 1956. Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München, Band 43, str. 103—140, München 1958.

Zbog velike izduženosti meridijanskog pravca republika Čile delj se u tri velike celine. To su: severni, južni i središnji Čile. Najglavniji je središnji deo. U tom delu živi 92% od ukupnog stanovništva zemlje. Zatim u tom delu je dvadeset od ukupno dvadeset i pet provincija cele republike.

U sledećim izlaganjima autor glavnu pažnju posvetio je prikazu osnovnih geografskih odlika republike Čile. Najpre sleduje poglavlje sa prikazom južnog dela, njega je autor podelio u dve manje celine: Veliki i Mali Jug. Zatim su posebno prikazani središnji i severni deo Čilea. U severnom delu Čilea izdvojene su dve manje celine: Mali i Veliki Sever. U svakom poglavlju promatrani su glavni geografski elementi povezani jedni s drugim, tj. u kompleksu kako se javljaju u prirodi.

Rad daje jasan pregled glavnih geografskih odlika republike Čilea. Izlaganja su ilustrovana i dokumentirana sa više fotografija i jednom kartom.

J. F. Trifunski

CASOPISI, ZBORNICI I PRIRUČNICI

GEOLOŠKI GLASNIK, glasilo Geološkog društva Crne Gore, knjiga 1, str. 1—302, Cetinje 1956. g.

U Crnoj Gori danas radi veliki broj geologa, makar je organizirana geološka služba počela tek 1945 godine. Velikim naporom pojedinaca, ova je služba uspjela da tokom 1953. g. stvori republičko geološko

društvo, koje je već 3 godine kasnije izdalo i prvu svoju ediciju.

Počelo se pod vrlo teškim okolnostima, kako personalnim (s jednim geologom i i jednim rudarskim inženjerom) tako i materijalnim. Međutim, sada na teritoriji cijele republike radi preko 20 geologa i 15 geoloških tehničara.

Osnovan je i Zavod za geološka istraživanja Crne Gore, kao centralna ustanova sa sjedištem u Titogradu. Postoji već i čitav niz poduzeća, koja također vrše geološka ispitivanja, ali za svoj račun. Takva su: Poduzeća za istraživanje nafte u Baru; HE »Gornja Zeta« u Nikšiću, Rudnici bok-sita Nikšić, rudnik Brskovo kod Mojkovca, rudnik ugljena u Pljevljima i rudnik Sulpja Stijena u Blizini Pljevalja. — Zavod za geološka istraživanja Crne Gore, prvenstveno koristi svoj kadar na rješavanje centralnih problema u republici, a zatim sakuplja rezultate rada svih navedenih poduzeća, koje objedinjava Geološko društvo Crne Gore.

Inače je Geološko društvo javna tribina na kojoj se iznose riješeni problemi, teoretske naravi i praktičnog interesa. Pokrenuta je revija, koja omogućava objavljivanje dobivenih rezultata. Redakcijski kolegij se sastoji od 3 člana Danilo Jojić, Zarija M. Bešić i Radoje Vukčević. Jedan od najzaslužnijih Zarija Bešić, koji je bilo privatno ili službeno, ali uvijek savijesno i predano, vršio brojna i raznovrsna istraživanja. Objavio je veći broj rasprava iz rijetko interesantne geološke problematike crnogorskih krajeva.

Na 300 stranica uobičajenog formata (17 x 23) štampana su 22 članka, od kojih se 18 odnosi na teritorij Crne Gore.

Uvodni je rad napisao član redakcijskog odbora, Danilo Jojić u kojem je najsažetije iznio presjek kroz geološka i rudarska proučavanja crnogorskog prostora od polovice 18 stoljeća do danas.

Za pohvalu je inicijativa Sretna Milojevića, koji je započeo objavljivanje građe za geološku bibliografiju Crne Gore.

Svim geografima je od interesa, a za one koji obrađuju teritorij Crne Gore i nužno da prethodno pregledaju i koriste ova vrijedna glasila. Do sada su izašla 2 sveska, a svaki se dan očekuje i 3 knjiga. Nesumnjivo je potrebno odati priznanje mladom Geološkom društvu i Zavodu za geološka istraživanja Crne Gore, te uređivačkom odboru na ova 2 primjerna izdanja.

U pogledu fizionomije časopisa, mislimo, da bi bilo od interesa pored znanstvenih rasprava uvesti rubriku prikaza, gdje bi se mogli recenzirati geološki radovi. Isto se osjeća potreba za novom rubrikom Vijesti, koja bi informirala zainteresirane o najnovijoj geološkoj aktivnosti prvenstveno u Crnoj Gori, a zatim u Jugoslaviji i Svijetu.

Josip Riđanović

DEUTSCHER GEOGRAPHENTAG WORBUNG, Tagungsbericht und wissenschaftliche Abhandlungen.

gen. F. Steiner Verl. Wiesbaden 1958, 576 str., 60 karata, 103 slike i 32 tabele.

Obimna knjiga od gotovo 600 stranica u kojoj su objavljeni radovi čitani na 31. kongresu njemačkih geografa, održanom od 29. VII. — 5. VIII. 1957. u Würzburgu, očito ukazuje na značajan razvoj geografske aktivnosti u Saveznoj Republici Njemačkoj. U prvom dijelu objavljeni su zapsnici sjednica stručnih geografskih organizacija i rezolucije u vezi s unapređenjem geografske nastave i naučnog rada. U drugom najvećem dijelu Zbornika objavljeni su naučni radovi čitani na kongresu. Zbog brojnih referata i s time u vezi raznovrstnosti naučne problematike, fiksiralo je predsjedništvo kongresa neke čvorne probleme oko kojih su grupirani naučni radovi. Nakon svećanih uvodnih predavanja (H. Wilhelm: Das grosse Pantakanal in Mato Grosso i J. Schmithüsen: Probleme der Vegetationsgeographie) slijede radovi koji su grupirani u sedam grupa. U prvoj, o problemu izbjeglice, nalazi se samo kratk tak resume jednog većeg rada objavljenog u izdanju bonškog ministarstva za izbjeglice. U drugoj grupi, posvećenoj problemu površinskog oblikovanja u vlažnim tropima objavljeno je šest radova od istaknutih njemačkih stručnjaka za reljef (J. Büdel, H. Bakker, W. Czajka, K. Kayser i H. Mensching). Osim J. Büdela koji u svom radu razmatra opću problematiku površinskog oblikovanja u vlažnim tropima, s naročitim obzirom na značenje fosilnih oblika u danas drugačijim klimatskim zonama, ostali radovi odnose se na specijalna istraživanja u Indoneziji, Sjeveroistočnom Brazilu, Južnoj Rodeziji i Sjeverozapadnoj Africi.

U trećoj grupi posvećenoj problematici klimatskih kolebanja u toku proteklih 1000 godina, nakon uvodnog referata H. Lautensacha, objavljeni su radovi H. Flohna (klimatska kolebanja posljednjih 1000 godina i njihovi geofizički uzroci), M. Rodewalda (Stanje i perspektive sadašnjih klimatskih kolebanja), H. Kinzi-a (Glečeri kao indikatori klimatskih kolebanja) i J. P. Bakker-a (Faze transgresija i frekven-cija olujnih plima u Nizozemskoj u historijsko vrijeme). Aktualnost teme, sistematski pregled dosadašnjih i brojni novi rezultati iz ove problematike ističu osobito čreću naučnu grupu u Zborniku kongresa. Četvrta grupa »Karte kao način naučnog izražavanja« sadrži četiri rada (H. Louis-a, E. Meynena, N. Creutzburga i L. Hempela) o suvremenim problemima primijenjene kartografije. U grupi radova posvećenoj industrijalizaciji dosadašnjih sirovinskih osobito prekomorskih zemalja, objavljeni su ra-

dovi A. Kolba (Opći problem industrijalizacije izvan evropskih zemalja), K. Horstmana (Industrijalizacija Indonezije), H. Blumea (Suvremena industrijalizacija Loosiane) i K. Kaysera (Industrijalizacija Južnoafričke unije). Jedina naučna grupa posvećena agrarno geografskim problemima Njemačke, osim uvodnog referata C. Schotta, sadrži četiri rada (E. Otremba, G. Jensch, F. Monheim i K. Hattenbach) o raznim aspektima suvremene agrarne geografije i historijskog razvoja agrarnih pejzaža. Posljednja naučna grupa, obuhvata problematiku srednjovjekovnog kulturnog pejzaža u odnosu na današnji. Osim rada H. Uhliga o nekim problemima srednjovjekovne agrarne strukture Velike Britanije, ostali radovi odnose se na rekonstrukcije izgleda srednjovjekovnog kulturnog pejzaža srednje Evrope (H. Mortensen, W. Müller-Wille, H. Jäger, G. Oberbeck).

Svaka od navedenih grupa radova započinje s uvodnim referatom gdje se iznose osnovni razvoji i suvremena naučna problematika određene specijalnosti a na kraju je objavljena diskusija koja je vođena nakon čitanja svih referata dotične grupe. Uporedo s referatima grupiranim oko određenih istaknutih naučnih problema, objavljeni su radovi izneseni na odvojenim »paralelnim«
zasedanjima kongresa. Najbrojniji su radovi iz antropogeografije (»Kulturgeographie«). Osim G. Endrissa (upoređenje vinogradarskih regija Njemačke) svi se radovi odnose na proučavanja stranih zemalja (G. Pfeifer o rudarsko industrijskom području Minas Gerais, W. Gerling o industrijalizaciji zapadne Indije, K. Schreeder o španjolskim utjecajima u formalnoj strukturi kulturne pokrajine Južnog Teksasa, O. Nishikawa o promjenama japanskog agrarnog pejzaža, A. Beuerman o grčkom agrarnom pejzažu i K. Witthauer o aktuelnoj statistici stanovništva svijeta i značenju nove metode kartografskog prikaza). Kao rezultati neposrednih istraživanja, objavljena su dva geomorfološka rada (Weischet o dva geomorfološka profila južnog Cilea i A. Winkler o rezultatima nekih istraživanja u južnoj Sloveniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj).

Iz problematike geografije gradova, objavljeni su radovi G. Höhl-a (Tipovi trgovišta u Donjoj Franačkoj), K. Wichea, (funkcionalni tipovi gradova Maroka) J. K. Rippel-a (o značenju kasnosrednjovjekovno željezarstvo za gradska naselja na podnožju Hartz-a) i W. Thauera (problemi izbjeglica u naseljima blizu granice istočne i zapadne Njemačke).

Osim navedenih radova raznovrsne naučne problematike objavljeni su također referati Udruženja njemačkih geografskih stručnjaka (G. Isbary: »Stručni geografi u Nizozemskoj«, W. Lenz o radu geografa u izdavačkim poduzećima i P. Möller »Geograf u regionalnom planiranju«).

Na kraju su objavljeni referati Saveza njemačkih nastavnika na školama (E. F. Warnecke, H. Ebinger, L. Sroka o planovima i programima geografije na školama).

I ovaj najnoviji Zbornik ukazuje na vrlo značajnu i intenzivnu geografsku aktivnost u Njemačkoj, koja je velikim dijelom orijentirana na direktno proučavanje stranih zemalja.

V. Rogić

GEOGRAFIJA V MOSKOVSKOM UNIVERZITETU ZA 200 LJET (1755. — 1955.) u redakciji K. K. Markova i J. G. Sauškina. Izdateljstvo Moskovsko Univerziteta. Str. 286, sl. 31, skice 2 s nekoliko otisaka naslovnih strana prvih izdanja geografskih udžbenika spomenutog univerziteta. Moskva 1955.

U ovom jubilarnom izdanju sadržano je (osim predgovora) 18 poglavlja, koja su napisali — sadašnji nastavnici Geografskog fakulteta univerziteta u Moskvi. Građa je izložena ovim redom: K. K. Markov, Geografija na Moskovskom univerzitetu slavi 200 godišnji jubilej) 7—22); J. A. I. Solovjev, Geografija na Moskovskom univerzitetu do revolucije (23—46); P. J. V. Nikoljskij, — E. E. Cedeler — J. F. Antoško, Geograski fakultet poslije Velike oktobarske socijalističke revolucije (47—66); N. A. Solncev, Razvoj fizičke geografije na Moskovskom univerzitetu (67—106); V. G. Bogorov, Moskovski univerzitet i Arktik (107—110); J. G. Sauškin, Ekonomska geografija SSSR-a na Moskovskom univerzitetu (111—134); E. N. Lukašova, Fizička geografija zemalja izvan SSSR-a na Moskovskom univerzitetu (135—140); J. A. Vitver, Ekonomska geografija zemalja izvan SSSR-a na Moskovskom univerzitetu (141—150); K. A. Sališčev, Moskovski univerzitet i razvitak domovinske kartografije (151—168); A. G. Voronov, Razvoj biogeografije na Geografskom fakultetu Moskovskog univerziteta (169—178); J. A. Liverovskij, Geografija i kartografija tla na Geografskom fakultetu Moskovskog univerziteta (179—182); J. S. Ščukin, Geomorfologija na Moskovskom univerzitetu (183—196); B. P. Alisov, Klimatologija na Moskovskom univerzitetu (197—206); E. V. Bliznjak, Hidrologija na Moskovskom

univerzitetu (207—216); A. D. Dobrovoljski, Oceanografija na Moskovskom univerzitetu (217—224); K. V. Zvorkin, Nastavne i nastavnonaučne stanice Geografskog fakulteta (225—232); B. F. Kosov, Geografske ekspedicije Moskovskog univerziteta (233—260) i J. A. Orlova, Terenska praksa studenata geografije na Moskovskom univerzitetu (261—286).

U predgovoru se ističe nužnost izučavanja historije, odnosno razvitka geografije i njenog unapređivanja. »Geografija na Moskovskom univerzitetu« bila je tema disertacije M. G. Kadeka i niza drugih sovjetskih geografa. U ovom jubilarnom izdanju osobita pažnja posvećena je, što je sasvim razumljivo, geografskoj aktivnosti u razdoblju sovjetske države.

Kao što se iz navedenog sadržaja vidi, cjelo je rezultat kolektivnog rada profesora i nastavnika Geografskog fakulteta na kojem se danas predaje niz geografskih kolegija i disciplina više ili manje međusobno povezanih i gdje se školuju geografski specijalisti, više naučnoistraživačkog a manje nastavnoga smjera. Geografe potonjeg smjera daju t. zv. Pedagoški instituti.

U svom članku prof. K. K. Markov iznosi osnovne ideje u razvoju geografije, geografske nastave i naučno-istraživačkog rada na Moskovskom univerzitetu. Ističe da Geografija proučava prirodu i gospodarsko obilježje pojedinih rajona u njihovoj kompleksnosti i međuzavisnosti. Njeni osnovi su teritorijalnost, tj. prostornost i kompleksnost, pa — nasuprot specijalističkim stremljenjima pojedinaca — geografija ostaje sintetička nauka. Osnov njenog razvoja u novije doba bio je u potrebi izučavanja prirodnih uvjeta i gospodarskog razvoja SSSR-a. Izgradnja Sovjetske zemlje nije mogla biti efikasna bez potrebnog poznavanja prirodnih i ekonomskih osobina i mogućnosti.

Aktivno učešće geografa u otkrivanju prirodnih bogatstava i u ispitivanju gospodarskih mogućnosti Sovjetskog saveza podržavalo je vitalnost geografske nauke i prakse u toj zemlji. To je ujedno određivalo zadaću univerzitetske nastave: naučiti studenta kako treba promatrati i istraživati prirodu, te utvrđivati njenu vezu s društvenim faktorima. U tom su pogledu veliku ulogu odigrale brojne, t. zv. kompleksne geografske ekspedicije poslije Oktobarske revolucije. Siroka i planska terenska istraživanja na kolektivnoj osnovi uz svrsishodnu izobrazbu studenata, osnovna su karakteristika razvoja sovjetske geografije na Moskovskom univerzitetu. U predsovjetsko doba geografija je imala više docent-

ski karakter s ekstenzivnim putovanjima i osnovnim otkrićima pristupačnijih krajeva. Metod i rezultati terenskih istraživanja prije i poslije revolucije kvalitativno su se izmijenili što pokazuje i priložena karta SSSR-a s označenim rajonima »djelomičnim« i »kompleksnim« ekspedicija od 1917. — 1954. Te je ekspedicije izvodio Geografski fakultet Univerziteta u Moskvi (str. 22—23). Na karti se uočava, da su se najviše istraživali upravo oni krajevi koji su u novije doba doživjeli najveći preobražaj i prosperitet i koji predstavljaju u mnogočemu društveno-ekonomsku okosnicu SSSR-a. (Podmoskvlje, Povolžje, Ural, Prikaspijski pojas, Bazen Sjeverne Dvine, Zapadni Sibir, rajon Krasnojarska, bazen Angare i dr.).

K. K. Markov postavlja zatim pitanje: »Koga i za što pripravlja Geografski fakultet Moskovskog univerziteta?«. Odgovarajući na to on ističe sedam osnovnih smjerova u nastavno-naučnoj djelatnosti fakulteta i to: fizičko-geografski, ekonomsko-geografski, kartografski, geomorfološki, hidrološki, klimatološki i biogeografski. Prva dva smjera osposobljavaju studente za regionalna istraživanja, a ostali za intenzivno proučavanje jedne od osnovnih komponenata geografskoga kompleksa.

Iz navedenog se vidi izrazito naučno-istraživački karakter studija geografije na Moskovskom univerzitetu. Zanimljiv je razvitak Ekonomske geografije, koja je počela jačati osobito poslije 1928. dakle u eri sovjetskih petogodišnjih planova. Najveću zaslugu ima za to uvaženi N. N. Baranski. Ekonomska je geografija tako postipnula pojam antropogeografije da bi se što jače naglasio ekonomski faktor u geografskom kompleksu i procesu. Iako je društvo subjekt tih zbivanja gospodarski motivi su osnov njegove cjelokupne aktivnosti.

Obim nastavnog i naučnog rada Geografskog fakulteta odražava se u broju nastavnika i pomoćnog nastavnog osoblja (ukupno oko 300), koje s uspjehom specijalizira oko 400 studenata starijih godišta. U naučno-istraživačkim ekspedicijama, koje su često od neposredne koristi za privredu, učestvuju deseci i stotine stručnjaka. God. 1947. na pr., ukupan broj učesnika iznosio je 241, od čega je otpadalo na nastavnike i naučne suradnike 65, laborante 33, asistente 16 i studente 127. Kompleksne ekspedicije su najeminentniji »seminari« i najbolja geografska škola — kaže prof. K. K. Markov.

Osim toga Geografski fakultet raspolaže dobro opremljenim laboratorijima, kabinetima, učionicama i drugim pomoćnim prostorijama koje su rezultat zalaganja svih

nastavnika i naučnih suradnika. Osobito su dobro opremljeni laboratoriji za: aerofotogrametriju, hidrologiju, meteorologiju, historiju prirodne sredine, kartografiju i dr. Ne manje značenje imaju i razni kabineti u kojima se skuplja materija za nastavu i naučni rad raznih geografskih disciplina.

Brojni udžbenici su također dokaz značajne aktivnosti nastavnog osoblja. Samo poslije Drugoga rata napisano je i objavljeno oko 50 udžbenika i stručnih pomagalica.

Do prošlog rata bilo je najviše tri specijalnosti, a sad ih je šest. Važno je pri tome napomenuti, ističe K. K. Markov, da se ne radi ovdje o »fatalnom cijepanju Geografije« i da to ne slabi njene pozicije kao nauke. Radi se o potrebi sve veće specijalizacije, koja je međutim, nužno povezana s kolektivnom suradnjom u određenom prostoru. To je uostalom, kaže on, tendencija i u drugih prirodnih i društvenih disciplina. Kruna toga su ipak kompleksni radovi i studije pojedinih krajeva (rajona), koje su dali geografi.

Interesantan je i podatak koji ukazuje na razvoj studija geografije na tom Univerzitetu, osobito u toku našega stoljeća. Dok na pr. 1905. student u toku školovanja nije imao ni jedan pismeni rad, 1939. je morao napisati jedan, a 1955. četiri godišnje i jednu diplomsku pismenu radnju. Zatim 1905. nije bilo obavezne terenske prakse, dok je 1939. ona iznosila 25 sedmica po studentu u toku studija, a 1955. čak 49 sedmica. Terenskoj se komponenti očito (i potpuno opravdano) daje posebna i sve veća važnost u geografskoj izobrazbi. Izvođenje terenske nastave i praksa obavljaju se mahom na naučnim stanicama Geografskog fakulteta, koje su raštrkane po raznim dijelovima SSSR-a. Ovo je nesumnjivo velika prednost njihove škole.

Na kraju K. K. Markov ističe da će se borba mišljenja i dalje odvijati što će nesumnjivo uroditi novim kvalitetom u nauci i praksi, osobito u principu rajoniranja koji je sporan i o čemu se mnogo raspravlja na Moskovskom geografskom fakultetu. Problem je osobito u približavanju »prirodnog« s »ekonomskim« rajonom, jer je

kompleksno rajoniranje bit regionalne geografije, koja nije prosta suma znanja i činjenica nego izučavanje realnih i kompleksnih veza prirodnih elemenata i društvenih faktora. Pri tom je, dakako, potrebno poznavanje zakona prirodnog i društvenog razvitka, unutrašnje strukture i vanjskih veza istraživanoga kraja. Autor dalje napominje da su »Landsaiti« prirodan kompleks, a »Rajoni« društveno-ekonomski kompleks. Glavni zadatak sovjetskih geografa danas jeste detaljnije izučavanje kompleksnih geografskih karakteristika i mogućnosti daljnjeg iskorišćivanja pojedinih većih i manjih cjelina prostranog Sovjetskog saveza, kolhoza i sovhoza te transformiranih industrijskih i gradskih aglomeracija. U tome sovjetski geografi imaju zaista mnogo posla i njemu pristupaju bez bojazni za egzistenciju i daljnji razvoj svoje struke.

Članak K. K. Markova, tadašnjeg dekana geografskog fakulteta predgovor ostalim člancima i u njemu ugledni geograf sintetizira osnovne momente i probleme suvremene sovjetske geografije gledane kroz prilike Geografskog fakulteta Moskovskog univerziteta, svakako najveće nastavno-naučne geografske institucije u svijetu. U članku spomenutog autora mogu se sagledati putovi i stremjenja geografije u SSSR-u. Koga pak zanima podrobnije kako su se razvijale pojedine geografske discipline naći će obilje materijala za razmišljanje i diskusiju u spomenutim člancima ostalih profesora Geografskog fakulteta u Moskvi. Citava plejada stručnjaka, počam od M. V. Lomonosova (1711—1765) do mladih suvremenih geografa kao J. G. Sauškina i dr., usmjerili su svoje snage na razvoj geografije kao veoma odgojne nastavne i višestruko značajne naučne discipline. Osobito impresionira činjenica da u naučnom savjetu Geografskog fakulteta Univerziteta u Moskvi sjedi danas 27 profesora i nastavnika.

Ova edicija predstavlja doprinos poznavanju razvitka suvremenih problema i stremjenja naše nauke u najvećoj državi svijeta.

Dr. M. Friganović

KARTE I ATLASI

ARHIVI I GEOGRAFSKA ISTRAŽIVANJA NA MEĐUNARODNOJ KONFERENCIJI ARHIVA U WISBADENU — Na četvrtoj Međunarodnoj konferenciji »Table ronde des archives« u Wiesbadenu 20 do 22 svibnja 1958. bila je na dnevnom redu diskusija po referatu Roberta Henri Bautiera »Nove

oblasti korišćenja arhiva«. Od tri poglavlja nas interesira poglavlje »Arhiva i geografska istraživanja«. U vezi s time donesena je rezolucija od 5 točaka:

1) Konstatira se značenje arhivskih izvora za geografske studije, koji nisu u punoj mjeri korišćeni, konferencija izražava

želju da se u velikim arhivima pristupi izradi općeg vodiča, koji bi omogućio geografima da se mogu orijentirati u mnoštvu arhivalia, koja bi mogla služiti njihovim radovima;

2) Konferencija, osim toga, preporučuje objavljivanje kataloga karata i planova koji se čuvaju u arhivskim depoima i naročito želi da se, kad god je to moguće, izrađuju kolektivni katalogi karata i starih planova koji se čuvaju u arhivima, bibliotekama, muzejima i drugim ustanovama;

3) Poslije raznih izmjena gledišta o sudbini arhiva naučnih i istraživačkih misija, konferencija preporučuje direkcijama državnih arhiva da se naročito zauzmu, kako bi ti arhivi bili predati državnim arhivima ako se radi o misijama organiziranim ili financijski pomaganim od državnih vlasti, a ako se radi o misijama privatne inicijative, da pregovaraju u cilju njihovog deponiranja u javne arhive, ili bar da pribave informacije o njima;

4) Smatra neophodnom strogu primjenu poštovanja fondova prilikom klasiranja karata i planova;

5) Pošto je konferencija stekla uvjerenje o tome da je stari sistem čuvanja karata u rolnama ili savijanjem jako nepodesan, naročito preporučuje primjenu novih sistema čuvanja u položenom stanju ili eventualno u visećem i u specijalnim ormarima.

Povodom priprema referata »Nove oblasti korišćenja arhiva« u uvodu upitnika Generalne direkcije francuskih arhiva stoji: »Arhivi su dugo bili smatrani korisnim samo za političku, administrativnu i vjersku istoriju. U relativno novom periodu njihovo korišćenje se proširuje i na ekonomske i društvene probleme koji se danas često postavljaju u prvi plan. Međutim, postoje i druge istorijske oblasti za koje se naši fondovi malo koriste, iako to zaslužuju. Takav je slučaj u izvjesnim zemljama sa historijom književnosti, historijom i geografijom...«

Geografi Hrvatske bi se naročito veselili da se gornje upute primjene i u svim našim arhivima. Naši naučni radnici, osobito mladi mnogo koriste arhivsku građu i to će biti sve više potrebno. Na žalost u mnogim arhivima ta građa je teško pristupačna ili uopće nepoznata, a opći vodič je za sada samo želja.

A. Jutronić

FULLARD H. i DARBY H. C. The University Atlas, 8. potpuno revidirano izdanje. Izdaje G. Philip and son. London, 1958.

Osmo izdanje poznatog i veoma raširenog University atlasa dano u novom izgledu i sa znatno izmjenjenim sadržajem.

Novi format (22/27,5 cm) je znatno manji i praktičniji od ranijeg i veoma je pogodno prilagođen svrsi na koju upućuje sam naslov. Atlas je pogodan za nošenje u torbi za knjige.

Sadržaj je temeljito prerađen održani su raniji elementi i dodani mnogi novi. 176 stranica je veoma umješno iskorišćeno za koriografske i tematske karte. Autori su pokazali naročito umjeće i savjesnost. Veoma snalazljivo su dijeljeni i ubacivani pojedini prostori, iako da su, i pored smanjene veličine atlasa, dobivene predodžbe raznih prostora u velikom mjerilu.

Pored tradicionalno dobro predočene Velike Britanije (ovog puta u 1:1.000.000), imamo uz pregledne karte na 1:10.000.000 i 5.000.000, veoma plastične predodžbe svih važnijih djelova Evrope u 1:2.500.000. To je dosada bilo rijetko i u atlasima većeg formata.

Važniji vanevropski predjeli dani su u mjerilima, koja variraju između 1:2.500.000 (Sjeveroistok USA) i 1:8.000.000. To su dosada neobična mjerila za priručne atlase i omogućila su unošenje inventara koji omogućuje i detaljnije regionalno upoznavanje. Izdvajanje prostornih cjelina izvršeno je veoma umješno i neke karte uprav oduševljavaju kao na pr. Indo-gangeska ravnila, Dolina Nila (uopće Afrika, Kanada, Srednji dio USA, Srednja i Južna Amerika itd.).

Ovaj atlas je poznat po stručno izrađenim tematskim kartama, osobito klimatskim. Legenda u metarskom sistemu i stupnjevima Celsiusa olakšava upotrebu uvodnih tabli najtipičnijih klimatskih dijagrama koji su tradicionalna prednost ovog atlasa. Obojene karte izoterma su rijetko plastične i sugestivne.

Slično ostalim britanskim priručnim atlasima, University atlas se može pohvaliti da je jedan od rijetkih geografskih atlasa koji ne donosi strane astronomsko-matematičke elemente, šta sigurno ne koristi zainteresiranoj nauci a baca loše svjetlo na geografiju. University atlas je redigirao geograf i njemu služi svaki dio djela.

Sadržajnu stranu i praktičnost atlasa dopunjava bogat registar imena na 88 petstupačno i petimot tiskanih stranica, što odražava veliko i znatno povećano sadržajno bogatstvo. Posebna prednost je indeksa što su položaji određeni geografskom širinom i dužinom.

Treba naročito istaći i pohvaliti veliku pažljivost sa kojom su nazivi reproducirani u izvornoj grafiji. Kod nas je ponekad samo izostavljen posebni diakritički znak.

Prednost je ovog atlasa, što je izdavač tehničkom opremom i veoma uspješnom izradom suradivao sa autorima da se ostvari što uspješnije izdanje. Ranije je izdavač zaostajao za renomiranim britanskim poduzećima, a ovim je vjerojatno izbio na prvo mjesto. Reljef je plastičan a prelazi među bojama postepeni. Boje su skladne, nazivi jasni; iako sadržajem veoma bogate karte nikad nisu prenatrpane i čitljive su u svakom dijelu. Ovaj uspjeh se mogao postići samo zalaganjem izdavača.

University atlas je poznat u geografskim krugovima svijeta. Nije cilj da na njega skrenemo pažnju, već da upozorimo da ga imamo u novom svom ruhu i da je sada jedan od najprivlačnijih i najkorisnijih svjetskih geografskih priručnika, uz to i cijenom veoma pristupačan.

J. Roglič

GROSSER HERDER ATLAS, redigirao C. Troll, izdanje Verlag Herder Freiburg 1958.

To je opsežna (XIV + 792 str.) enciklopedija geografije Svijeta, rađe nego atlas.

Atlas je dan na prvih 224 stranica, sa 76 fizičkih i 125 tematskih karata. Slijedi 32 strane slikovitog priloga.

Treći dio je najopsežniji sa 320 str. (260—580). U 126 sažetih i dobro dokumentiranih i ilustriranih članaka dani su glavni geografski podaci o pojedinim državama. Članke su pisali istaknuti njemački stručnjaci. U uvodnim poglavljima ovog djela obrađeni su glavni elementi Zemlje kao cjeline.

Četvrti i završni dio daje na 211 str. u četverostupnom tekstu indeks sa 80.000 imena i pojmova.

Atlas je malog formata (26/18 cm) usklađen sa ostalim sveskama poznatog Herder leksikona, ali debljina knjige (preko 7 cm, jer je papir dosta debeo) smanjuje privlačnost. Izgleda da bi ovo izdanje bilo mnogo praktičnije da su odvojeno dani atlas i geografija Svijeta) a možda i u tri djela: atlas, indeks i geografija Svijeta). Fizičke karte su dane prema posebnoj tehnici H. Krenzkampa za predočavanje reljefa. Postignuta je možda i pretjerana izrazitost za niske, ali ne i za visoke planine osobito u kartama malog mjerila. Crte reljefa su pretjerano ujednostavljene i u tome atlas ostaje za sličnim engleskim i svjetskim iz-

danjima. Za ovako male karte su tonovi boja na fizičkim kartama prejaki.

Obzirom na mali format atlasa redaktor je pokazao rijetko umijeće u izdvajanju pojedinih dijelova i njihovom predočavanju u većim mjerilima. »Njemačke zemlje« su konzekventno, predočene u mjerilu 1:1.000.000, a Berlin i Ruhrski kraj čak u 1:300.000; posljednja karta je naročito uspješna. Neki rubni prostori Evrope su dani u nedovoljnom mjerilu 1:4.000.000. Smatramo da je nedostatak ovakvog priručnog atlasa što nema bolje predodžbe Kanade i SSSR-a. Ovo se moglo postići na račun nekih povjesnih karata, koje ionako nisu sistematski davane i ne očekuju se u ovakvom atlasu.

Postupak sa Poljskom nije u skladu ni sa biti geografskog atlasa ni redakcionom dosljednošću. Njemačka se daje u granicama iz 1937. g., a Poljska svodi na taj datum. Ovaj nerealan postupak škodj i samom djelu tim više što su primjenjene karte dane prema novim granicama Poljske. S Njemačkom se nedosljedno postupa imamo historijske granice iz 1937, današnje obe Njemačke i čak samu Zapadnu Njemačku. Iznenaduje da su novooslobođenim krajevima sva naša imena pravilno dana osim Pirano, a da se pored Splita i Dubrovnika u zagradama pišu već zaboravljeni Spalato i Ragusa.

Tematske karte su posebno bogatstvo ovog atlasa. Vrijednost ovisi o autoru koji je redovito označen. Konzultiranje ovih karata je naročito korisno.

Pregledi pojedinih država su napisani od različitih autora i imaju odgovarajuću vrijednost. W. Kuls je nastojao da u ograničenom prostoru iznese glavne osobine Jugoslavije. O ostalim je nemoguće u ovom ograničenom prikazu govoriti. Nemamo na raspolaganju drugi geografski tekst ovog opsega, čija bi korisnost bila tolika.

J. Roglič

ORTELIUSOV ATLAS U SUMARTINU NA BRACU — U biblioteci franjevačkog samostana u Sumartinu na otoku Braču pod brojem 456 nalazi se drugo izdanje Orteliusova atlasa iz g. 1579. Formata je 47,5 x 31 cm. Korice su kartonske, ali uvez popušta. Na prvom unutrašnjem listu nepoznata ruka je zalijepila cedulju s kratkim opisom sadržaja uz naslov Ortelius Abrahamus antverpiensis Theatrum Orbis Terrarum Antverpiae MDLXXIX (1579.).

Atlas sadrži 93 karte. Nedostaje karta 60., ali je naknadno između karte 72 i 73 umetnuta karta iz g. 1788. Nouvelle carte

desconfins Avtrichiens, Russes et Otomans. Deseins di C. Schutz 1788. A. Venise Parp. Santini. Posljednja tj. karta s brojem 93 prikazuje staru Grčku.

Prva karta prikazuje čitavu poznatu Zemlju u elipsi: Typus Orbis Terrarum. Navedeni inventar odražava tadašnje poznavanje. Tako na pr. Artikl pretstavljaju četiri velika otoka i 6 manjih u zapadnom uglu. Mjesto Australije i Antartika je veliko kopno TERRA AVSTRALIS NON DVM COGNITA. U dnu su dva štampana retka: tla.

QVID EI POTEST VIDERI MAGNUM IN REBVS HVMANIS, CVI AETERNITAS OMNIS, TOTISQVE MVNDI NOTA SIT MAGNITUDO CICERO.

Sjeverna Amerika je preširoka. Južna Amerika nema sličnosti. Na nepoznatoj Australiji je Ognjena Zemlja (Terra del Fuego). U Pacifiku južno od ekvatora piše MAR DEL ZUR, a južnije od južne obratnice piše EL MAR PACIFICO. Na još neotkrivenom australskom kontinentu na zapadu, sjeverno od polarnog kruga piše: Hanc continentem Australens, nonnulli Magellanicum regionem ab eius inventore nuncupant, a na istoku: Vastissimas hic esse regiones ex M. Pauli Ven.: er Lud: Varromanni scriptis per: regrinationibus constar.

Druga karta prikazuje Evropu, treća Aziju, četvrta Afriku, peta Ameriku (Novvs ORBIS), šesta NOVA HISPANIA (Hispaniae Novae sive Magnae. Recens et vera descriptio 1579.), sedma CULIACANIA PROVINCIA CUBA, et SPAGNIOLA, osma BRITANNICAE INSULAE, deveta SCOTIA, deseta ANGLIA, jedanaesta CAMBRIA SIVE VALLIA, dvanaesta HIBERNIA, trinaesta HISPANIA, četrnaesta PORTVGALIA REGNUM, petnaesta HISPALENSIS CONVENTUS SIVE ANDALUZIAE PARS, šesnaesta GALLIA, sedamnaesta PICTAVIA itd. U većim morima su nacrtani poneka legendarna životinja i brodovi.

Ispred spomenutih karata na nekoliko stranica je posveta, uvod i razni podaci, na pr.:

Na drugom listu je štampano: D. Philippo Austriaco Caroli V. AVG. ROM. IMP. F. INDIARUM HISPANIARUMQ. ETC. REGI, OMNIUM AETATUM ET TOTIUS ORBIS AMPLISSM IMPERII MONARCHAE, ABRAHAMUS ORTELIUS ANTVERPPIANUS EIUS MAIESTATIS GEOGRAPHVS, DED. CONSECRATQ.

Na str. 8: ABRAHAMUS ORTELIUS ANTVRPIANUS REGIAE MAIESTATIS GEOGRAPHUS BENEVOLIS LECTORIBUS S. D.

Na str. 9: CATALOGUS AUCTORUM TABULARUM GEOGRAPHICARUM QUOTQVOT AD NOSTRAM COGNITIONEM hactenus peruenere i quibus addidimus, ubi eorum, quandova quibus excusi sunt. Slijede imena autora (nema Orteliusova imena) sa podacima i to na str. 9. su zapisana 24 imena, na str. 10 su 32 imena, 33 imena su na str. 11 i 31 ime na str. 12.

Na str. 13. i str. 14: INDEX TABULARUM HUIUS OPERIS, SIVE INSCRIPTIONUM EARUNDEM (karte nisu po rednom broju stranice (lista), već po alfabetskom nazivu dotične zemlje.

Na str. 15. QVONIAM VERO PLURES REGIONES AUT INSVLAE IN HIS TABULIS DESCRIPTAE SUNT, QVAM IN EARUNDEM TITULIS CONTINENTUR, VISUM NOBIS FVIT OPERAE PRETIUM AAS HOC ALTERO INDICE ETIAM STUDIOSIS INDICARE. Ima 110 naziva po rednanih po alfabetskom redu.

Na str. 16 je pismo Orteliusu (ORNATISSIMO VIRO D. ABRAHAMO ORTELIO, AMICO CUM PRIMIS CARO), koje je potpisao: Tuus integerrime Gerardus Mercator.

Slijede drugi dopisi u stihovima.

Na str. 19 je slika u ovalu, a uokolo iskičeni ukrasi. Ispod slike piše: Spectandum dedit Ortelius mortalib orbem, orbi spectandum Galleus Ortelium; sitnijim slovima: Papius.

Iza posljednje tj. karte 93 je duži datak od ukupno 75 stranica. Naslov glasi: NOMENCLATOR PTOLOMAICOS OMNIA LOCORUM VOCABULA QVAE IN TOTA PTOLOMAEI GEOGRAPHIA OCCURRUNT, CONTINENS, AD FIDEM GRAECI CODICIS PURGATUS; IN ORDINEM NON MINUS VTILEM QVAM ELEGANTEM DIGESTUS. Ispod piše: ANTVRPIAE ABRAHAMO ORTELIO COSMOGRAPHO REGIO EXCUBEAT CHRISTOPHORUS PLANTINUS M. D. L. XXIX.

Nastavlja se pet stranica uz potpis: Tuus per facta per ignes Humfredus Lhuvd Dembighiensis Cambrobritannus. Naslov pak glasi: DE MONA DRUIDUM INSULA, ANTIQVITATI SVAE RESTITUTA (CVIUS IN ANGLIAE DESCRIPTIONE MEMINIMUS) EPISTOLA NOBILIS ET ERUDITI VIRI HUMFREDI LAVYD; IN QVA ETIAM DE ARMAMENTARIO ROMANO, CVIUS IN HOLANDIA FACTA EST MENTIO, NON INELEGANTER DISCEPTAUR.

Iza toga slijedi popis 23 zemlje dodate prvom izdanju pod naslovom: TABULAE QVAE HAC POSTREMA EDITIONE ACCESSERUNT i zatim dvije stranice dozvole i slično.

Dijelovi naših krajeva prikazani su na tri lista: 73 Illiricum (autor Juanne Sambuco; od Koruške i Stajerske na sjeveru do Splita na jugu; 74. Schiavoniae, Croatiae, Carniae, Istitriae, Bosniae, Finitimarumque regionum nova descriptio (autor Augustin Hirsvogelis); 75 tri karte: a) Caeninthiae Ducatus et Corithiae Palatinatus (autor Wolf Lazio), b) Histriae (aut. Pietro Coppo), i c) Zare et Sebenici descriptio. Pojedine naše predjele — osim na karti Evrope (tab. 2) nalazimo i na drugim kartama npr. na str. 57. Corithia, Karstia, Chaczeola, Carniola, Histriae et Windorum Marchia; 58 Italia (Italiae Novissima Descriptio autore Jacobo Costaldo Pedemontano). Na Braču je označeno naselje na južnoj obali, ali bez imena. Solta se naziva Stobra; 59. Forum ivlii (Fori IV LII accurata descriptio cum privilegio Ex Bibliotheca Nobilis et doctissimi Ivannis Sambuco, Imperatoriae Mat, s Historici 1673.).

Na poleđini svih karata su štampani historijski i geografski podaci i to, kao i sve ostalo na latinskom jeziku.

Na trećoj karti lista 75, prikazan je teritorij Zadra i Sibenika, kako piše u naslovu. Veoma su zanimljivi nazivi od kojih navodim neke, npr.:

Planine, predjeli otoci i dr.: Mons' Pli-sna, Mons' Promina, Popine Pustopolige, Corner ticha, Corbavia, Campo cerbanius, Morlacha, Banadego, Ruine Cuiusdam antiquus sine structure vulgo Bergane dicte,

Pedrosi, Punta dura, Zum Pončele (na otoku) Seopu (otok), Pago sciat, Scoglia (na Krki); vode: La Fiumara (sjeveroistočno od Knina tj. Tina). Naselja su označena zvonicima i kulama, kao veća pored Zadra i Sibenika ističu se: Nova, Laurana, Tina i još neka.

Navodim dalje neka imena naselja od sjevera prema jugu i od istoka prema zapadu: Bunic, Ostrouiza, Seixa, Pago (na otoku), Puoglin, Cebesic, Belai Noui, Rebac, Beulaqua, Genic, Bar-Sciäa, Pago (na otoku), Puogrin, Cebesic, Belai Noui, Rebac, Beulaqua, Genic, Barletta Mogorouac, Pocitel, Iuba, Nona, Dinesco, Sliumic, Zolia, Medicum monacum, Ribrug, Medue, Rarano, Mola, Melada (na otoku) Zoic, Iurasanic, Debartac, nolac, S. Zuane, Reduc, S. M. deto bue Vdinigne, Sir, Zara, Xagori, Sloningne, Veza, S. Michiel (na otoku), Gradac, Luchanaz, Slimuiza, Piegari, Chumic, Stosina, Libero, Xemunigo, S. Casam, Lapas, Obroazo, Grenaci, Niuigrado, Rachonat, Bilasane, Frati, Carin, Carlaonic, Nadin, Polaca, Verenol, Toretta, Zara vecchia, Xounigras, Xegat, Xelengrat, Cleogonic, Biline, Noziachi Otanaca, Monte petrin, Perusic, Monte bago, Laurana, Begionic, Xoton, Misonouic, Cosole, Martino, Negromonte, Stermici, Xeceno, Ostrouiza, Sonia, Pelaza, Rachicita, Zucca, Bribir, Souic, Martino, Velin, Tina, Babidub, Necene, Becucine, Scardona, Sxato, Dinaric, Capitulo, Ramica, Passo, Vislioca, Pagio, Sebenico, Vrihia, Dernisi.

A. Jutronić